

ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ

MEHMET EMİN BUĞRA

Hazırlayan

Abdullah Oğuz

YAYIN NU: 1762

KÜLTÜR SERİSİ: 980

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-932-9

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2021

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Son Okuma: M. Bilal Erimez

Harita Grafik İşleme: Muhammed Onur Çelikçi

Kapak Fotoğrafı: Doğu Türkistan'ın Hoten şehri (1933). Önde duran kişi, kitabın müellifi ve millî birliklerin komutanı Mehmet Emin Buğra

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50

Sertifika Nu: 49269

İstanbul- 2025

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Mehmet Emin Buğra: 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde doğan Mehmet Emin Buğra, kendisini bildiği günden itibaren varlığını Doğu Türkistan davasına adanmış, içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun mücadele ve hizmet için bir yol bulmuştur. 20'li yaşlarında ders vermeye başlamış, yüksek ilmi ve hitabet yeteneğinden dolayı Uygur Türklerinde saygın din adamlarına verilen "Heztim" unvanını almıştır. 1933 yılında kılıcını kuşanarak Çin işgalcilerine karşı millî bağımsızlık mücadelesine önderlik etmiş, 1940 yılında sürgünde gizli bir kimlikle yaşadığı Kabil'de bu muhteşem eseri *Şarki Türkistan Tarihi*'ni yazmıştır. 1940'lı yıllarda siyasetçi olarak hizmet etmiş, bakanlık yapmıştır. 1949 yılındaki komünist işgali öncesi "vatan için vatandan ayrılmış", 1952 yılından itibaren Doğu Türkistan mücadelesine Türkiye'de devam etmiştir. Müderris, asker, komutan, millî mücadele lideri, tarihçi, şair, yazar, hatip, devlet adamı Mehmet Emin Buğra 1965 yılında Ankara'da bütün hayatı boyunca uğrunda yaşadığı vatanının hasretiyle bu dünyadan ayrılmıştır.

İçindekiler

ÖN SÖZ.....	15
ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ.....	25
TAKRİZ	27
<i>Türkiye Cumhuriyeti Maarif-i Umumiye Müfettişi ve Afganistan Maarif Müşaviri İsmail Hikmet Bey'in</i> <i>Kaleminden.....</i>	27
<i>Darü'l-Muallimin Birinci Muallimi Muhterem Vatandaş ve Samimi Dostum Miyan Hasan Han Kale-</i> <i>minden</i>	29
KİTABIN İÇİNDEKİ KONULAR.....	31
HARİTALAR.....	31
BU KİTABIN YAZILMA NEDENİ	33
TARİHİ MALUMATIMIZIN MEMBALARI	36
TENBİH.....	38
TARİHİN MAHİYETİ	39
TARİHİN KAYNAKLARINA BİR BAKIŞ	40
UMUMİ İNSAN TARİHİNİN BAŞI.....	41
TARİHTEN ÖNCEKİ ASIRLAR.....	43
<i>Yontma Taş Devri.....</i>	43
<i>Cıvalı Taş Devri.....</i>	44
<i>Maden Devri.....</i>	45
TÜRKLERİN ANA YURDU.....	47
TÜRK TARİHİNİN EVVELİ	49
<i>Türklerin Maden Devri'ndeki Medeniyet ve Bilimsel Eserleri.....</i>	50
<i>Bu Medeniyet Devrinde Şarki Türkistan</i>	51
<i>Türklerin Büyük Göç Devrinde Şarki Türkistan.....</i>	52
<i>Göç Devrinden Sonra Türk Ana yurdu.....</i>	54
<i>Göç Devrinden Sonra Şarki Türkistan</i>	54
<i>Eski Türklerde Yazı</i>	55
<i>Eski Türklerde Devlet Teşkilatı ve Hükümet Esası.....</i>	58
<i>Eski Türklerde Genel Hukuk</i>	59
<i>Nikâh ve Aile Hukuku.....</i>	59
<i>Mülkiyet Hukuku.....</i>	59
<i>Ceza Usulleri.....</i>	60
<i>Kadim Türklerin Dinleri</i>	60

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN HUSUSİ TARİHİ

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN KISACA COĞRAFYASI	65
ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN TARİHİ DÖNEMLERİ	69
<i>Birinci Dönem: Rivayetler ve Edebî Eserlere Göre Şarki Türkistan'ın Kadim Tarihi</i>	71
<i>Tenkit ve Muhakeme</i>	82
<i>Hülasa</i>	84
<i>İskender Döneminden Hun Dönemine Kadar Şarki Türkistan</i>	85
<i>İkinci Dönem: Hun Birliğine Girişten İslam'a Dahil Oluşa Kadar</i>	89
<i>Şarki Türkistan'ın Hun Birleşmesine Girişi (MÖ 206'dan M. 94'e kadar)</i>	89
<i>Büyük Hun İmparatorluğu</i>	89
<i>Hun Devleti'nin Genişlemesi</i>	90
<i>Çin Muharebesi</i>	91

Yüeci Muharebesi.....	92
Oğuz Han Mete'nin Ölümünden Sonraki Vakalar.....	92
Çin Hükümetinin Hun Devleti'ne Karşı Siyasi Hıyanetleri.....	93
Hun Devleti ve Çin Devleti Arasında Muharebe	94
Hun Devleti'nde Dâhilî Karışıklıklar	94
Hun Tanrıkutunun Çin'i Mağlup Edışı.....	95
Hun Devleti'nin İkiye Ayrılışı	96
Kuzey Hun Devleti'nin Yıkılışı	96
Güney Hun Devleti'nin Akıbeti	97
Hun Devleti'nin Mahiyeti	97
Hunların Medeniyeti ve Devlet Teşkilatı	98
Hunların Dini	99
<i>Hun Devleti Devrinde Şarki Türkistan (MÖ 206-108)</i>	<i>101</i>
Şarki Türkistan'a İlk Çin Taarruzu ve Sonuçta Çin'in Mağlup Oluşu (MÖ 108-86)	101
Çin Devleti'nin Şarki Türkistan'ı İlk İstilasası (MÖ 59-10)	102
Şarki Türkistan'ın Çin İstilasından Kurtuluşu	103
Şarki Türkistan Altışehir Hanları Arasında Dâhilî Mücadele (M. 40-73)	103
Şarki Türkistan ve Çin Arasında 30 Yıllık Muharebe (M. 73-103)	103
<i>Şarki Türkistan'daki Altışehir'in Kuşhan İmparatorluğu'na Katılması (M. 150-220)</i>	<i>107</i>
Kuşhan İmparatorluğu'nun Aslı	107
Vima Kadphises'in Şarki Türkistan'ı Kurtarmak İçin Çin ile Savaşması	107
Kanişka'nın Türkistan'ı Çin Esaretinden Kurtarması	108
Kuşhanlar Devrinde Şarki Türkistan'da Din ve Medeniyet İnkılabı.....	109
<i>Şarki Türkistan'da Kuşhanların Nüfuzunun Yıkılıp Yerli Hanların Müstakil Olmaları</i> <i>(M. 220-360)</i>	<i>111</i>
Çin İstilasından Siyenpi Birliğine Giriş Arasındaki Sürede Şarki Türkistan'ın Doğu ve Kuzey	
Kısımları.....	111
Siyenpi Türklerinin İstiklali ve Şarki Türkistan'ın Mezkûr Devletin Hâkimiyetine Girişi ..	112
Şarki Türkistan Hanlık Devletlerinin İstiklali (M. 390-448)	113
Çin'de Tesis Olunan Topa Türk Devleti	113
Juan-Juan Tatar İmparatorluğu'nda Şarki Türkistan	115
Şarki Türkistan ve Ak Hun İmparatorluğu	116
Şarki Türkistan'ın İkinci Defa Juan-Juan Devleti'ne Tabi Olması	117
<i>Gök-Türk Devleti ve Göktürklerin Aslı</i>	<i>119</i>
Devletlerinin Kuruluşu (552-657)	119
Devletin Genişlemesi.....	119
Şarki Türkistan'ın Gök-Türk İttihadına Girişi (M. 555-632)	120
Mukan Kağan'ın Çin İmparatorları, Nuşirvan ve Ak Hun Devleti ile Münasebetleri ve Vakala-	
rı	120
Gök-Türk Devleti'nin İkiye Ayrılması.....	122
İki Gök-Türk Devleti'nde Çin İhaneti Sebebiyle Çıkan Hadiseler	122
Doğu Gök-Türk Devleti ve Çin	123
Türk ve Çin Yurtlarında Bu Hadiseler Olurken Batı Asya'da Büyük Bir Tarihin Başlangıcı. 124	
Doğu Gök-Türk Devleti'nin Yıkılışı	124
Batı Gök-Türk Devleti'nde Dâhilî İnkılap ve Çin Taarruzu	125
Batı Türkistan Kağanının İran Şahı Yazdicerd'e Yardım Edip İslam Askerleri ile	
Savaşması	125
Batı Gök-Türk Devleti'nin Yeniden Kuvvetlenişi.....	126
Batı Gök-Türk Devleti'nin Yıkılışı ve Türkistan'ı Çin'in İstila Etmesi	126
Şarki Türkistan'ın Güney Vilayetlerini Tibetlilerin İstila Etmesi	127
<i>Doğu'da Kutluk ve Batı'da Türkeş Devleti Adlı İki Türk Devletinin Kurulup Gök-Türk Devleti'nin</i> <i>Yeniden Dirilişi</i>	<i>129</i>

Doğu'da Kutluk Devleti (H. 60-125/M. 680-744)	129
Batı'da Türkeş Devleti (H. 71-122/M. 690-739)	130
Kutluk ve Türkeş Devletlerinin Birleşmesi ve Türkistan'ın Çin Esaretinden Kurtuluşu.....	131
Türk Kutluk Devleti ile İslam Emirleri Arasındaki Vakalar	131
Kutluk ve Türkeş Devletleri ve Şarki Türkistan'daki Dâhilî Vakalar	136
Gök-Türk Devleti'nin Tarihi, Siyasi ve İçtimai Ahvali ve Medeniyet Esasları.....	137
Orhun Abideleri	141
Şarki Türkistan'da İkinci Türkeş Devleti (H. 97-122/M. 716-739)	142
Sulu Kağan'ın Arap İslam Askerleri ile Yaptığı Muharebeler.....	143
Sulu Kağan'ın Vefatı ve Türkler İçinde Karışıklık	147
Şarki Türkistan'ı Çin'in Tekrar İşgal Etmesi (H. 127-134/M. 744-751)	147
<i>Şarki Türkistan'ın İstiklali ve Bu Tarihten İtibaren Binyıl Türkistan'ın Çin Hücumundan</i>	
<i>Emin Oluşu</i>	149
Bu Tarihte Batı Türkistan Hanları ve İslam	149
Şarki Türkistan'da Birkaç Müstakil Devletin Kuruluşu	150
Altışehir'i Tibetlilerin İkinci Defa İstilas (H. 184-206/M. 800-821)	152
Altışehir'in İstiklali.....	153
<i>Doğu Uygur Devleti</i>	155
Doğu Uygurları Devletinin Yıkılması ve Şarki Türkistan'a Hicret Etmeleri	156
Fayda.....	157
Doğu Uygurlarının Dini: Budizm-Manihaizm.....	157
Doğu Uygurlarının Medeniyeti.....	158
Kadim Zamanlarda Türk ve Çin Siyasetleri Hakkında Mütalaa.....	161
Türk Siyaseti Barışçı, İnsani, Doğru Gönüllü, İzzetinefis Sahibi	161
Çin Siyaseti İstilacılık, İnsaniyetsizlik, Hilekârlık	163
<i>Şarki Türkistan'da Karahanlılar Devleti, Karahanlıların Aslı ve Devletlerinin Kuruluşu</i>	165
Devletin Genişlemesi.....	166
ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN İSLAM TARİHİ	167
Satuk Buğra Han'ın Gazaları.....	168
Satuk Buğra Karahan'ın Vefatı ve Musa Buğra Karahan.....	169
Harun Buğra Karahan	169
Harun Buğra Karahan'ın Batı Türkistan'ı Alması ve Vefatı.....	170
Karahan Yusuf Kadir Han.....	171
Ali Tekin İlig Han'ın Buhara'yı İkinci Defa Alıp Samani Devleti'ni Yıkması	172
Ali Tekin İlig Han ile Samani Hanedanından Muntasır'ın Muharebeleri.....	173
Ali Tekin İlig Han ve Sultan Mahmud Arasında Muharebe.....	174
Karahan Yusuf Kadir Han ile Sultan Mahmud'un Savaşı.....	175
Karahan Yusuf Kadir Han ve Sultan Mahmud Arasında Sulh.....	176
Togan İlig Han ve Hitay Savaşı.....	176
İlig Han Unvanı Hususunda Bir Tahkik.....	177
Kuzey İlig Hanı İkinci Togan Han ve Batı İlig Hanı Ali Tekin'in Karahan Yusuf Kadir Han'a	
İsyan Edişleri ve Sultan Mahmud'un Yardımı ile Kadir Han'ın Onları Mağlup Etmesi	180
Karahan Yusuf Kadir ile Sultan Mahmud'un Görüşmesi ve İcra Edilen Merasim	181
Şarki Türkistan'da Kargaşa	181
Ali Tekin İlig Han'ın İkinci İktidarı, İsyanı ve Mağlup Olup İtaat Etmesi	182
Selçukoğullarının Şarki Türkistan'a Ait Tarihçesi.....	183
Karahan Yusuf Kadir Han ile Ali Tekin İlig Han'ın Vefatları ve Mahmud Buğra Karahan ile	
Nasır İlig Han	186
Karahanlı Devleti'nin İkiye Bölünmesi.....	186
Tuğrul Buğra Kara Han'ın Vefatı ve II. Harun Buğra Han'ın Karahanlık Dönemindeki	
Vakaları	187
Karahanlılar Devleti'nin Yıkılışı.....	189

Karahanlılar Döneminde İdari Teşkilat.....	190
Askerî Teşkilat	191
Karahanlılar Döneminde Doğu ve Batı Türkistan'ın Medeniyeti	192
Karahanlılar Döneminde Şeref Unvanları	196
Karahanlılar Döneminde Türk Dili ve Edebiyatı ve Bu Sahadaki Eserler.....	197
Karahanlıların Çağdaş Devletlerle Aralarındaki Siyasi Konumu.....	198
<i>Karahanlılar ve Onlardan Önceki Büyük Türk Devletlerinin Yıkılış Sebepleri Hususunda Bir</i>	
<i>Mülhaza</i>	201
<i>Doğu ve Batı Türkistan'da Karahıtay Devleti (H. 528-607/M. 1134-1211)</i>	203
Karahıtayların Aslı ve Tarihçeleri.....	203
Çinlilere Hitay Demek Hatadır	204
Kara Hitayların Doğu ve Batı Türkistan'ı İstilasası	205
Gürhan ve Selçuklu Sultanı Sencer Arasındaki Muharebe	206
Gürhan'ın Harzemşahi Mağlup Edip Haraç Alması.....	206
Gürhan Nusi'in Ölmesi ve Oğlu Yi-Lie'in Gürhan Oluşu	207
II. Gürhan Yi-Lie'in Ölümü ve Yerine Kız Kardeşi Kuyang Hatun'un Gürhan Olması	207
Kuyang Hatun'un Öldürülüp Ci Lu-gu Han'ın Tahta Çıkması	208
Gürhan Ci Lu-gu'nun Muhammed Harzemşah'a Yardımı.....	208
Muhammed Harzemşah'ın Gürhan'ın Ali Memurunu Öldürüp Batı Türkistan'a Saldırması ve	
O Ülkeleri Alması	209
Gürhan'ın Semerkand'ı Muhasara Etmesi ve Balasagun'da Çıkan Kargaşa Yüzünden Geri Dön-	
meye Mecbur Kalması.....	210
Küçlük Han Kimdir, Nerelidir ve Şarki Türkistan'a Gelmesinin Sebepleri Nelerdir?	210
Harzemşah'ın Gürhan ile İkinci Defa Savaşıp Mağlup Oluşu	211
Uygur İdikut Hanı ve Hoten Hanı Kılıç Han'ın Gürhandan Yüz Çevirip Cengiz Han'a Tabi	
Oluşları.....	211
Talas Savaşı'nda Gürhan'ın Mağlup Olması ve Balasagun'da Kargaşa	212
Karahıtay Devleti'nin Yıkılışı	213
Küçlük'ün Şarki Türkistan'ı İstila Edişi ve Zulmü (H. 608-615/M. 1211-1217)	213
Bir Tarihî Söylentinin Yalanlığı	214
Karahıtayların Devlet Teşkilatı	217
<i>Şarki Türkistan'ı Cengiz Han'ın İstila Edişi</i>	219
Şarki Türkistan'ın Cengiz Han Zamanındaki Ahvali	220
Cengiz Han Öldükten Sonra Şarki Türkistan	220
Şarki Türkistan'da Çağatay Hanedanı Devleti	221
Şarki Türkistan'da Ögedey Hanedanı Hükümeti.....	222
Şarki Türkistan'ın Yeniden Çağatay Hanedanına Geçişi.....	222
<i>Çağatay Devleti'nin İkiye Ayrılıp Şarki Türkistan'da Müstakil Bir Çağatay Devleti'nin Kurulması</i>	225
Şarki Türkistan'da İç Mücadele	225
Tuğluk Timur Han'ın Han Oluşu	226
Tuğluk Timur Han'ın Batı Türkistan'ı Alışı.....	227
Tuğluk Timur Han'ın Batı Türkistan'a İkinci Defa Sefer Düzenlemesi.....	228
Timur Bey'in İsyanı.....	229
Timur Bey ile Begçek Bey Arasındaki Taşköprü Savaşı ve Batı Türkistan'ın Elden Çıkışı ...	230
Tuğluk Timur Han'ın Vefatı, İlyas Hoca Oğlan'ın Han Oluşu ve Timur Bey ile Savaş	231
İlyas Hoca Han'ın Timur Bey'i Mağlup Edip Batı Türkistan'ı Alışı.....	232
Şarki Türkistan'da Ayaklanma, İlyas Hoca Han'ın Şehit Oluşu ve Yerli Beylerin Bağımsız Ol-	
maları.....	233
Şarki Türkistan Hükümdarları ve Timur Bey Arasındaki On Yıllık Savaşlar	235
Hızır Hoca Oğlan'ın Han Oluşu ve Şarki Türkistan'da Birlik	237
Kamereddin Bey'in Toktamış Han ile Birleşip Batı Türkistan'a Saldırması	238
Şarki Türkistan'da İhtilaf ve Kamereddin Bey'in Vefatı	239

Timur Bey'in Şarki Türkistan'a Saldırıp Hızır Hoca Han'ı Mağlup Etmesi	240
Hızır Hoca Han'ın Karaşehir'i Başkent Yapışı, İdare Teşkilatı, Timur Bey'in Saldırısı, Uygurların Müslüman Oluşu ve Diğer Olaylar.....	241
Timur Bey'in Şarki Türkistan'a Son Saldırısının Ölümü ile Defedilmesi	242
Hızır Hoca Han'ın Vefatı ve Muhammed Han'ın Han Oluşu	243
Şemi Cihan Han'ın Han Oluşu.....	244
Şemi Cihan Han'ın Şehit Olup Şir Muhammed Han'ın Han Oluşu	244
Şir Muhammed Han ve Ulug Bey Mirza Arasındaki Savaş	245
Şir Muhammed Han'ın Vefat Edip Üveys Han'ın Han Oluşu	247
III. İsen Buga Han'ın Han Oluşu	247
İsen Buga Han'ın Fergana'yı Alışı	248
İsen Buga Han ve Yunus Han Arasındaki Altı Yıllık Mücadele ve İsen Buga Han'ın Devrilip Yunus Han'ın Han Oluşu.....	249
Fergana, Yarkend ve Kalmuk Savaşları	250
Sultan Yunus Han'ın Taşkend ve Şahrhiye Şehirlerini Ele Geçirip Taşkend'i Başkent Yapması.....	252
Sultan Yunus Han'ın Medeniyete İki Önemli Hizmeti	252
Sultan Yunus Han'ın Vefatı ve Oğlu Mahmud Han'ın Han Oluşu	253
Sultan Mahmud Han'ın Küregen Hanedanı ile Yaptığı Savaşlar	254
Muhammed Şeybani'nin Sultan Mahmud Han'a İhanet Edişi.....	256
Sultan Mahmud Han'ın Babür Mirza'nın Lehide ve Aleyhinde Attığı Adımlar	257
Kaşgar Savaşı ve Babür Mirza'nın Aksu'yu İstilasası	258
Sultan Mahmud Han'ın Şeybani Han'a Karşı Attığı Adımlar	258
Sultan Mahmud Han'ın Ciddi Adımları, Esir Oluşu ve Taşkend'i Şeybani Han'ın Alışı	259
Hanların Esaretten Kurtuluşu, Alaça Han'ın Vefatı ve Şarki Türkistan'da Ayaklanma	260
Sultan Mahmud Han ve Oğullarının Şehit Oluşu.....	261
Sultan Mahmud Han'ın Şehit Olmasından Sonraki Olaylar.....	262
Şarki Türkistan'da Çağatay Moğol Devleti'nin Yıkılışı.....	263
Cengiz Han ve Çağatay Devleti Döneminde Şarki Türkistan'ın İlmî ve İctimai Durumu ile İdare Teşkilatı	263
<i>Altışehir'deki İç İşlerinde Bağımsız Duğlat Hükümdarlarının Tarihçesi</i>	<i>269</i>
Sultan Ebubekir Mirza Duğlat'ın Altışehir'de Bağımsız Devlet Kurması.....	272
Sultan Ebubekir Mirza'nın Akıl Sağlığını Kaybetmesi.....	275
Şarki Türkistan'a Said Han'ın Saldırısı ve Sultan Ebubekir'in Şehit Olup Duğlat Devleti'nin Yıkılışı	276
Sultan Ebubekir Mirza'nın İdare Teşkilatı ve Bazı İcraatları.....	279
<i>Özbek ve Kazakların Kökeni</i>	<i>281</i>
Özbek.....	281
Kazak	282
<i>Şarki Türkistan'daki Saidiye Millî Devleti</i>	<i>285</i>
Sultan Said Han ve Onun Saltanatının Kuruluşu	285
Sultan Said Han'a Mansur Han'ın Boyun Eğişi.....	288
H. 923'ten [M. 1517/1518] H. 926'ya [M. 1519/1520] Kadar Olan Olaylar ve Kuzey Seyahati	290
H. 928'den [M. 1521/1522] H. 931'e [M. 1524/1525] Kadar Olan Olaylar	291
Şarki Türkistan'ın Kuzey Kısımlarının Elden Çıkışı	293
Dardistan Gazası ve Bedeşan'a Sefer	294
Abdurreşit Sultan'ın Veliaht Oluşu.....	295
Tibet ve Keşmir'in Fethi	295
Sultan Said Han'ın Vefatı	297
Sultan Abdurresit Han'ın Han Oluşu.....	298
Muhterem Okuyucularımıza Özüümüz	299
H. 940'tan [M. 1533/1534] H. 1048'e [M. 1638/1639] Kadar Geçen Olaylar	300

Abdullah Han'ın Hanlık Devri.....	300
Abdullah Han'ın Hanlıktan Ayrılışı.....	302
İsmail Han'ın Han Oluşu ve Apak Hoca'nın Nankörlüğü.....	302
Saidiye Millî Devleti'nin Yıkılışı.....	303
Saidiye Devleti'nin İdare Teşkilatı ve Ordu.....	303
<i>Şarki Türkistan'da Kalmuk İstilasası.....</i>	<i>309</i>
Kalmukların Tarihçesi.....	309
Abak Hoca'nın Evlatları Arasındaki Mücadele	312
Abak Hoca ve Evlatları Döneminde Şarki Türkistan	313
<i>Şarki Türkistan'da Çin İstilasası.....</i>	<i>317</i>
Çin İstilasının Başlangıcından H. 1232'ye [M. 1816/1817] Kadar Şarki Türkistan Milletine Yapılan Zulümler.....	318
Rusların Siyaset İtibarıyla Şarki Türkistan'a Komşu Olma Olayı.....	322
Şarki Türkistan'da Çin'e Karşı İlk Genel Ayaklanma.....	323
Şarki Türkistan'da İkinci Çin İstilasası	324
Şarki Türkistan'daki İkinci Genel Ayaklanma	325
Şarki Türkistan'da Üçüncü Çin İstilasası.....	325
Birinci Genel İnkılaptan Üçüncü Genel İnkılabı Kadar Geçen 50 Yıllık Süre İçinde Şarki Türkistan'ın Genel Durumu.....	326
<i>Şarki Türkistan'da Üçüncü Genel İnkılap.....</i>	<i>329</i>
Bu Beş Bağımsız İnkılabın Ayrıntısı ve Akıbeti.....	330
İli ve Yedisu İnkılabı	330
Kuça İnkılabı.....	331
Hoten İnkılabı.....	339
Kâşgar İnkılabı ve Akıbeti.....	344
Yarkend İnkılabının Akıbeti.....	345
Şarki Türkistan'ın Sınırı Olan Türk Memleketlerini Rusların İstila Edişi.....	347
<i>Yakup Bey'in Olayları.....</i>	<i>349</i>
Yakup Bey'in Büzrük Han'ı Kovup Kendisini Hükümdar İlan Etmesi	349
Yakup Bey'in Hoten ve Kuça'yı Almak İçin Hile ve Tuzakları ile Dökülen Kanlar	350
Yakup Bey'in Gücünün Artması	353
Yakup Bey'in Turfan, Urumçi ve İli'yi Alışı	354
Yakup Bey'in Bağımsızlık İlan Edişi ve Be-devlet Unvanını Alışı.....	355
Yakup Bey'in Yabancı Ülkelerle İlişki Kurması.....	356
Urumçi ve Gulca'yı İkinci Defa Tunganların İstila Edişi.....	356
Şarki Türkistan'a Çin Askerlerinin Saldırısı	357
Yakup Bey'in Ölümü ve İç Savaş	358
Şarki Türkistan'ın Bağımsızlığının Yıkılışı.....	359
Yakup Bey'in İstibdadı.....	360
İdare Teşkilatı	361
Yakup Bey'in Tarih Sayfasındaki Yeri.....	363
<i>Şarki Türkistan'da Dördüncü Çin İstilasası.....</i>	<i>365</i>
Çin Mançu İmparatorluğu'nun Son Döneminde Şarki Türkistan.....	365
İli ve Yedisu'yu Rusların İstilasası ve Sonrasında Sadece Gulca Vilayetini Çin'e Teslim Edişi.....	366
Çin İmparatorluğu Yıkılırken Şarki Türkistan'ın Umumi Ahvali	367
Çin İmparatorluğu'nun Şarki Türkistan Hakkındaki Sinsi Planı ve Onu Hayata Geçirememesinin Sebepleri	369
Planın Ayrıntısı.....	369
Hayata Geçirilememesinin Sebepleri.....	370
Çin İmparatorluğu'nun Şarki Türkistan Ekonomik Vaziyetini Harap Edişi	371
Şarki Türkistan'da İlk Nüfus Sayımı.....	372
Çin İmparatorluğu Döneminde Şarki Türkistan'da Hükümet Teşkilatı.....	374

Çin Cumhuriyeti Döneminde Şarki Türkistan.....	375
Şarki Türkistan'da İki Buçuk Hükümet.....	377
Şarki Türkistan'da Kara Sepeç (Ge Lao-hui) Cemiyeti.....	378
Şarki Türkistan'daki İlk Millî Uyanış.....	380
Muhakeme.....	382
Şarki Türkistan'da Çin Cumhuriyeti Otoritesinin Yok Olup Genel Valinin Hakikatte Bağımsız Yönetime Geçiş ve Urumçi Şehrinin Başkent Oluşu.....	384
Yang Zeng-xin'in Yönetim Usulü.....	384
Jin Shu-ren'in Hükümet Dönemi.....	394
ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN SON İNKILABI.....	397
Başlangıç.....	399
İnkılabın Sebepleri.....	400
İnkılabın Başlangıcı.....	403
Turfan İnkılabı.....	405
İptidai ve Tecrübesiz Bir İnkılapçının Düşünce ve Hareketleri.....	407
Hoten İnkılabı.....	410
Karaşehar, Korla, Kuça, Aksu ve Kâşgar Olayları.....	414
Yarkend'in Fethi.....	416
Hoca Niyaz Hacı'nın Turfan'ı Alışı.....	418
Altay, Çöçek ve Gulca İnkılapları.....	421
Çin Hükümeti'nin Şarki Türkistan'ı Resmen Üç Bölgeye Ayırması.....	423
Altışehir'deki Tungan Hükümetinin Yok Edilişi ve Dört Bağımsız Yerli Hükümet.....	424
Sabit Damollam ve Emir Abdullah'ın Kâşgar Yolculuğu ve Timur Sicang ile İlişkilerinin Bozulması Üzerine Yaşanan Facialı Hadiseler.....	425
Hoca Niyaz Hacı'nın Ma Zhong-ying'e Mağlup Olup Altışehir'e Gelişi ve Hoten Hükümetinin Ona Biat Edişİ.....	431
Timur Sicang'ın Öldürülüşü ve O Tarihten Ramazanın Başına Kadar Kâşgar'da Gerçekleşen Olaylar.....	432
Cemaziyelahirden [M. Eylül/Ekim] Ramazana [M. Aralık 1933/Ocak 1934] Kadar Urumçi Olayları.....	434
Sheng'in Gulca'yı İstila Edişİ.....	436
Şarki Türkistan Millî İnkılapçılarının Yabancı Devletlerle Siyasi İlişkileri.....	437
Hoca Niyaz Hacı ve Tunganlar.....	439
Yine Hoten Olayları.....	440
Hoca Niyaz Hacı'nın Nasıl Bir Adam Olduğunun Ortaya Çıkışı ve Bu Konudaki Muhtelif Fikirler.....	442
Turfan ve İli'deki Tunganların Altışehir'e Dökülmesi.....	444
20 Ramazan'dan [M. 6 Şubat] 15 Zilkade'ye [M. 2 Mart] Kadar Olan Olaylar.....	446
Ma Zhong-ying'in Kâşgar'a Gelişİ.....	449
İnkılabın Facialı Sayfaları.....	451
Tunganların Hoten'e Saldırısı ve Hoten Millî İnkılabının Yıkılışİ.....	457
İnkılabın Son Safhaları.....	460
Şarki Türkistan Millî İnkılapçılarının Askerî ve Siyasi Vaziyetleri.....	465
İç Siyasi Durum.....	467
Dış Siyasi Durum.....	468
Tefsir.....	469
Sheng Yönetiminin Mahiyeti.....	471
Sheng Kimdir?.....	472
H. 1357'deki [M. 1938] Nüfus Sayımı.....	473
Şarki Türkistan'ın Millî İnkılabı Bitti mi? Yoksa Devam mı Ediyor?.....	475

EKLER

BU KİTABIN BASILMASI HUSUSUNDAKİ TAVSİYELER	479
SONNOTLAR	481
KISALTMALAR	497
KAYNAKÇA	498
DİZİN	509
HARİTALAR	521

ÖN SÖZ

Elinizde tuttuğunuz bu kıymetli eserin müellifi Mehmet Emin Buğra, 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde dünyaya gelmiştir. Annesi Sekine Banu, 1863'te Hoten'de bağımsız bir yönetim kuran Habibullah Hacı Padişah'ın¹ ikinci göbekten torunu ve Uygur geleneksel tedavi yöntemi olan millî tababetin² o dönemdeki en önemli üstadı Hekimşah'ın kızıdır. Babası ise şehrin muteber âlimlerinden Feridin Hacı'dır.

Mehmet Emin Buğra hem anne hem de baba tarafından şehrin saygın ve eğitime önem veren ailelerinden gelmesi nedeniyle küçük yaşlarından itibaren dönemin şartlarına göre iyi bir eğitim almıştır. Küçük yaşta babasını kaybeden Buğra ve kardeşleri, babalarının yokluğunda dayıları Muhammed Niyaz'ın himayesinde eğitimlerine devam etmiştir. Muhammed Niyaz, sadece önemli bir tıp insanı olmayıp aynı zamanda şehrin âlim, tüccar ve ileri gelenlerinin evinde bir araya geldiği münevver bir kişiydi. Bu ev aynı zamanda yurtdışından gelen, gazete, kitap ve fikirlerin bulunduğu Hoten şehrinin ilim merkeziydi. Buğra'yı farklılaştıran, ona geniş bir ufuk ve öğrenme aşkı veren bu mecliste dinledikleri, bu eve gelen kitap ve gazetelerden okudukları olmuştur. Hoten'e bağlı Karakaş nahiyesindeki devrin ünlü medreselerinden Oybağ Medresesi'nde İslami ilimler, Arap ve Fars dillerinde tahsilini tamamlayan Buğra, müderris olarak İslami ilimler alanında dersler verir.³ Derin ilmi ve yüksek hitabet kabiliyetinden dolayı kısa zamanda Uygur Türklerinde saygın ve nüfuzlu din adamlarına verilen "Heztim"⁴ unvanı ile anılmaya başlamıştır.

Mehmet Emin Buğra'nın doğup büyüdüğü zaman dilimi, Doğu Türkistan'ın Çin işgali altında olduğu dönemdir. 1911 yılında Çin'de imparatorluk rejimi yıkılmış, yerine cumhuriyet kurulmuş ancak bu değişimin adından başka hiçbir yeniliği ve özgürlüğü Doğu Türkistan'a gelmemiştir. Ayrıca yeni kurulan rejim, kontrolü tam olarak sağlayamamıştı. Doğu Türkistan'ın da dahil olduğu pek çok bölge, "Savaş Beyleri"⁵ olarak adlandırılan yerel silahlı güçlerin komutanları tarafından yönetilmekteydi. 1912 yılında Doğu Türkistan'da yönetimi ele geçiren Yang Zengxin de merkezî hükümete sadece sözde bağlı, gerçekte keyfî bir şekilde hüküm sürmekteydi. Eski usul ve yöntemleri devam ettiriyordu. Doğu Türkistan'a hiçbir yenilik ve gelişmenin gelmemesi için gayret gösteriyor, her türlü zulüm ve istibdadı uygulamaya devam ediyordu. Sadece üst düzey yetkililer değil, her seviyedeki Çinli yöneticiler de Doğu Türkistan halkına karşı keyfî zorbalık ve aşağılamayı kendilerine tanınmış bir hak olarak görüyordu.⁶ Üstelik şikâyet etmeye ve hakkını aramaya kalkmak daha büyük bir suç olarak görülüyor ve buna cesaret edenler daha ağır cezalarla karşı karşıya kalıyorlardı.⁷

ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ

Şarki Türkistan'ın hadimi Muhammed Emin'in telifidir.

Şarki Türkistan Millî Birlik Cemiyeti'nin katkısıyla basıldı.

Bu kitabın her hakkı mahfuzdur.
Müelliften icazetsiz basmak ve tercüme etmek yasaktır.

TAKRİZ

Türkiye Cumhuriyeti Maarif-i Umumiye Müfettişi ve Afganistan Maarif Müşaviri İsmail Hikmet Bey'in³⁶ Kaleminden

[ii] Türk adını taşıyanlara hakiki bir müjde.

İşte bir Türk oğlunun eliyle kurulmuş ölmez bir Türk abidesi: *Şarki Türkistan Tarihi*. O, büyük Türk vatanının birçok Türk devletine bugüne kadar hemen hemen tamamıyla örtülü kalmış olan bir köşesi (Şarki Türkistan) bu değerli eser sayesinde bulutlardan sıyrılan bir güneş gibi gözlerimizin önünde parlıyor.

Bu muhterem, bu sevgili vatan bucağı hakkında belli başlı bir eser veren Mirza Haydar Duğlat vardı. Hindistan Türk İmparatorluğu'nu kuran o padişah-ı azim Babür Şah'ın yeğeni olan bu şehzadenin yazdığı bu çok kıymetli eserde maalesef ellere nadir geçen bir bedia-i tarih-i sanattı. İşte *Şarki Türkistan Tarihi*. [iii] O kıymetkar incinin kıymetkar bir eşi oluyor.

Hayatta tarihi yapanlar ve yazanlar vardır. Bunların her ikisinin ayrı ayrı ve hususi kıymetleri vardır. Fakat *Şarki Türkistan Tarihi* müellifi emîr-i muhterem Muhammed Emin Han, tarihi hem yapan hem de yazanın kendisi olması hasebiyle mesut ve kahraman bir Türk evladıdır. H. 1319 [M. 1901] senesinde doğup büyüdüğü, emelleriyle canlanıp elemeleriyle ağladığı ana vatanının kahramanlık hikâyelerini, fedakârlık efsanelerini daha ana kucağında iken ninni olarak dinleye dinleye ezber etmiş, yalnız dimağına değil, aynı zamanda yüreğine de kazımış olan bu vatanperver Türk, yaşı ilerledikçe onun ıstıraplarını kendi öz ıstırapı olarak duymuş, yaşamış ve yaşadıkça da onu bu ıstıraptan kurtarmaya sessiz, sedasız, içinden, yüreğinden ant içmiş bir kahramandır. Vect ve merak içinde geçirdiği gençlik neşeleri sonunda karşısına çıkan ilk fırsatı bile kaçırmayarak, elini o kahraman atalarından şan ve namus yadigârı olarak kalan yalın kılıca atmış, öz atalarının cenk ortağı, can yoldaşı, şeref arkadaşı olan Türk atına atlamış, ölmez atalarının kendilerine bıraktığı şan ve şeref destanlarına bir tekmile olan [iv] yepyeni şan ve şeref destanlarını da tarih sahifelerine evvela düşman kanıyla yazmış bir kahramandır. Her türlü hadisata göğüs germekten yılmayan bu azimkâr vatan evladı, elindeki kuvvetlerin kıyas kabul etmez derecede fevkinde düşmanlar ile uğraşmış, uğraşmış, uğraşmış, neticede kendisine iman ile bağlanan vatandaşlarını özledikleri ve gözledikleri zafer ve istiklal şerefine erişirmiş, onlara zevkini de tattırmıştır.

TAKRİZ

Darü'l-Muallimin Birinci Muallimi Muhterem Vatandaş ve Samimi Dostum Miyan Hasan Han³⁷ Kaleminden

[vi] Şarki Türkistan'ın hakiki milliyetçisi ve büyük mücahidi fazıl-ı muhterem “Muhammed Emin Han” Hazretlerinin vücuda getirdiği işbu kıymetli eserleri hakikaten Şarki Türkistan milleti için emsalsiz bir hediye ve sevinçli bir beşarettir.

Şüphesiz açıktır ki bunca kapsamlı ve mükemmel bir eserin yalnız bir zat tarafından toplanması ve telif edilmesi tahammülsüz zahmetler ve devamlı çalışma ve gayretler ile mümkün olabilir. Acaba! Bunca zahmet ve meşakkatlere tahammül ettiren bu kadar ceht ve ihtimamlara konu olan maksat ve duygular nedir? Fazilet göstermek veya şöhret kazanmak mı? Asla! Belki bu derece günler, haftalar, aylar ve yıllar meşgul olup, geçip giden ve hatta eseri bile kalmayan bu tarihî hadisatı ikinci defa canlandırtan ve birinci defa milletin tarih sahifelerine bu sezavar-ı iftihar hadiseler ile ziynet verdiren sevk ve temayüller fazilet göstermek veya şöhret kazanmak denilen heveslerden azade olan çok yüksek hedefler derecesindeki gayeler ve mefkûrelerdir. Bu sevk ve temayüller yürekte yerleşen vatan aşkı ve bütün ruhunu istila eden millet kaygısıdır. [vii] Bu zat, işbu derin temayüller ve esaslı hissiyat sebebiyle düşündüler ki; tarihi malum olmayan bir milletin sergüzeşt-i hayatı malum olmaz. Nasıl ki bir fert, şahsi hayatında hafızasız hiçbir nesneyi idrak edemez, onun gibi bir millet içtimai hayatında da tarihsiz hiçbir millî vakasını iyi düşünüp sahih neticeler çıkaramaz.

Geçmiş vakalar yalnız geçmişteki değerleri ile değil, belki o vakaların şu anki ve istikbaldeki hayatımız için çok mühim tesirleri olması nedeniyle fazlasıyla faydalı ve ehemmiyetlidir. Bir milletin uyanışı ve kendini tanıması için o milletin tarihçilerinin birinci amellerinden olanları ve bu yolda şayan-ı hayret hizmet gösterenleri yine tarihlerde malum ve aşikârdır.

Geçmiş hayatının tarihi malum olmayan bir milletin hâli, bir taraftan mazi karanlığı ve diğer taraftan istikbal meçhullüğü arasında perişan ve ihmal edilmiş olarak kalır. Çünkü bir millet şu anki ve istikbaldeki zorlukları, mazi-deki vakalar, macera ve tecrübeler vasıtası ile halledilebilir.

KİTABIN İÇİNDEKİ KONULAR³⁸

Haritalar

[xxxix] Muhterem okuyuculara malum olunsun ki tarihî vakaları okuyucunun gözüne nokta nokta gösterme ve her şüpheyi zail etmede harita gibi iyi hizmet eden nesne yoktur. Bunun için asri tarihçiler, kitaplarına lüzum gördükleri miktarda çokça haritalar ekleyip neşretmek usulünü tercih etmektedirler. Binaenaleyh, ben de bu kitaba 23 tane harita ekledim ve haritaları asri coğrafya mütehassıslarının haritalarından aldım. Okuyucular bu kitabın bir bap ve faslını okudukları zaman mezkûr bap ve fasla mahsus olan haritayı açıp ona bakarak okurlarsa çok faydalı olacaktır.

1. Harita: Türklerin Ana yurdu ve Umumi Muhaceret Devrindeki Hicret Yolları

2. Harita: Uygur Teşkilatı

3. Harita: Hun Devleti

4. Harita: Kuşanlar Devleti

5. Harita: Siyenpi Tatar Devleti

[xl] 6. Harita: Topa Tatar Devleti

7. Harita: Juan-Juan Tatar Devleti

8. Harita: Ak Hun Devleti

9. Harita: Gök-Türk Devleti

10. Harita: Kutluk Devleti

11. Harita: Türkeş Devleti

12. Harita: Karluk Devleti

13. Harita: Doğu Uygur Devleti

14. Harita: Karahanlılar Devleti

15. Harita: Hıtay ve Karahıtay Devletleri

16. Harita: Çağatay Devleti

17. Harita: Duğlat Hanlığı

18. Harita: Saidiye Devleti
19. Harita: Kalmuk Devleti
20. Harita: Birinci, İkinci ve Üçüncü Çin İstilasası
21. Harita: Şarki Türkistan'da Üçüncü Umumi İnkılap
22. Harita: Şarki Türkistan'da Dördüncü Çin İstilasası
23. Harita: Şimdiki Millî İnkılabın Başlangıç Dönemleri

BU KİTABIN YAZILMA NEDENİ

[2] Şimdiki zamanımızın ıstılahında Şarki Türkistan ve Garbi Türkistan adları ile tanınan Orta Asya Türk yurdu her itibarla gayet ehemmiyetli bir ülkedir. Tarihî malumatın yetişmediği gayet uzun zamanlardan beri bu ülke, Türklerin yeri ve vatanıdır. Her şeyden önce dünyaya insanlık ve medeniyet dağıtan bu bölgedir. Kadim asırlarda ve Orta Çağ'da bu ülkede hayatını sürdüren Türk boylarının varlık ve tarihlerine dair binlerce sahife yadigârlar bıraktıkları açıktır. Ama ne yazık ki daha sonraki asırlarda Türkistan ahalisi fikir esareti ve ondan sonra siyasi esaret altında kalıp ezilmekteydi. Bu devirde bu milletin bütün varlığı gazezli kişilerin çıkarlarına feda edildiği gibi, tarihleri de mütahiş bir esaret ve hıyanete uğrayıp önceki zamanlardan kalan tarihî eserleri yok edilmiştir. Bu eserlerin yerini bazı gazezli kişilerin uydurduğu efsane ve hurafeleri almıştır. Gerçi o devirde de Türkistan ülkelerinde çok sayıda âlim ve büyük yazar yetişmiş [K.2]³⁹ olsa da yaşadıkları devrin âdetine ve muhitin siyasi ortamına uydukları için kendi millî tarihlerine önem vermiyip başka konularda çok sayıda kitap yazdılar ve millî tarihleri hakkında dost veya düşman yazarların sözlerine tabi olup kendi ataları hakkında onlar ne yazdıysa gerçek olarak kabul ettiler. Gerçi o devirde yazılan *Tarih-i Reşidi* ve başka Türkistan tarih kitaplarını görüyoruz fakat bu kitaplar Türkistan'ın az ve sınırlı bir döneminin tarihî olayları hakkında bilgi veriyor. İran ve Çin gibi bazı komşu ve genellikle düşman olan milletlerin eski tarih kitaplarında Türkistan milletiyle ilgili tarihî malumat epey çok olsa da çoğunun içeriği kalem intikamı ve masaldan ibaret olup o kitaplarda güvenilir bilgi çok az bulunabilir. İslam tarihi kitaplarında sadece İslam dönemi ve ona yakın dönemlere ait bilgilere yer veriliyor ve Türkistan Türklerinin tarihinin [K.3] tamamını kapsamıyor. Şimdiki ilim ve araştırma çağında Avrupalı ve Amerikalı müsteşrikler Türkistan tarihini mümkün olduğu kadar araştırdılar. Jeoloji (yer katmanları bilimi), etnoloji (insan ırkları bilimi), antropoloji (insanın doğal tarihinin bilimi), etnografya (milletlerin kökenlerinin incelenmesi), epigrafi (eski kitapları okuma usulü), arkeoloji (tarihî eserleri araştırma bilimi) ve benzer bilim ve yöntemler aracılığıyla hiçbir tarihçinin zikretmediği, aslında hiç hayaline bile getirmediği tarihî bilgileri ortaya çıkardılar. Türkistan milletin dünyanın en eski, en medeni ve en önemli milletlerinden biri olduğunu ispat ettiler. Avrupalı seyyah ve arkeologların (tarihî eser uzmanları) çabaları

TARİHÎ MALUMATIMIZIN MEMBALARI

[7] Umumî Tarih:⁴⁰ Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından çıkartılan 4 ciltlik kapsamlı bir kitaptır.

Türk Tarihinin Ana Hatları:⁴¹ Mezkûr Cemiyet'te telif edilen eski Türkler ve Orta Asya tarihidir.

Telfiku'l-Ahbar:⁴² Muhammed Murad Remzi'nin yazdığı Türk ve Tatar tarihidir.

Çin Tarihi'nin Türkçe Tercümesi: Tercümanı belli değil.

Muhadaratü Tarihi'l Ümemi'l İslamiyye:⁴³ Mısırlı âlimlerden Muhammed Hudari'nin eseridir.

Türk Şeceresi:⁴⁴ Hive Hanı Ebul Gazi Bahadır Han'ın eseridir

El-Fütuhâtü'l-İslamiyye:⁴⁵ Seyid Zeyni Dahlan'ın telifidir.

Tabakat-ı Salatin-i İslam:⁴⁶ İngiliz müsteşriklerden Stanley Lane Poole'un arkeoloji ilminden yararlanarak yazdığı gayet nefis ve misilsiz kitabın Farsça tercümesidir. Tercüman, İran âlimlerinden Abbas İkbâl'dir.

Düvel-i İslamiye:⁴⁷ Stanley Lane Poole'un kitabının Türkçe tercümesidir. Burada yukarıdakinden daha fazla yararlı bilgiler vardır. Çünkü burada Rus âlimlerinden Profesör Barthold'un eserlerinden ve 30'dan fazla Doğu tarih kitaplarından alınan çok sayıda içerik vardır. Tercüme eden Halil Edhem Bey'dir.

[8] Dâ'iretü'l-Ma'âri-fi'l-Karni'l-Râbi'ü'l-Aşar-İşrin:⁴⁸ Mısır'ın en meşhur müelliflerinden Muhammed Ferid Vecdi'nin telifidir. Gayet kapsamlı 10 ciltlik bir kitaptır.

Ravzatü's-Safâ:⁴⁹ Mir Ahund Muhammed Hâvendşâh'ın telifidir. Meşhur umumî tarihtir.

Câmi'ü't-Tevârih:⁵⁰ Vezir Reşididdin Fazlullah'ın telifidir. Moğol tarihidir.

Târih-i Reşidî:⁵¹ Şarki Türkistan Duğlat Şehzadelerinden Muhammed Haydar Mirza Küregen'in telifidir. Şarki Türkistan'ın hususi tarihidir.

Târihu't- temeddüni'l İslâmîyye:⁵² Mısırlı müellif Corci Zeydan'ın telifidir.

Târih-i Sîstân:

Bâbürrnâme:⁵³ Zahiruddîn Muhammed Bâbürr Padişah'ın eseridir.

El-Kâmil:⁵⁴ İbn-ül Esir el-Cezeri'nin telifidir. Umumi tarihtir.

Zeyn-ül-Ahbar:⁵⁵ Gerdizi'nin telifidir. Gazneliler ve Guriler ile ilgilidir.

Târih-i Beyhaki:⁵⁶ Gazneliler ile ilgilidir.

El-Yemini:⁵⁷ Ebu Nesir Abdulcabbar Utbi'nin telifidir. Gazneliler ile ilgilidir.

Câmi'ü't-Tevârih: Mevlevi Fakir Muhammed'in telifidir. Umumi tarihtir.

Târih-i Keşmir:⁵⁸ Muhammed Azam Keşmiri'nin telifidir.

Tarihçe-i Afganistan:⁵⁹ Encümeni Edebi'den çıkan H. 1311 Salnamesinin bir cüzüdür.

Tarihçe-i Asya: H. 1312 Salnamesinin bir cüzüdür.

[K.7] Dîvânü Lugâti't-Türk:⁶⁰ H. 5. asırda yaşayan Şarki Türkistanlı âlimlerden Kâşgarlı Mahmud bin Muhammed'in telifidir. Büyük bir Türkçe lügat ve edebiyat kamusudur.

[K.8] Temirlenk:⁶¹ İngilizceden Türkçeye tercüme eden Nedim Vefik Bey.

Eski Türk Yazıt ve Kitabeleri:⁶² Toplayan ve Tercüme eden Hüseyin Namık Orhun.

Târih-i Eminiyye:⁶³ Kuça Sayramlı, Musa Ahund'un eseridir ve yakın zaman olayları konusunda sahihtir.

Zamanımızdaki malumatlardan kendi gördüğüm ve mütevatir olarak işittiklerim [silinmiş]. Yukarıdaki kaynaklar bizzat ulaşarak yararlandığım kaynaklardır. Bunlardan başka aşağıdaki eski ve çağdaş kaynaklardan bazı mecelleler vasıtasıyla çok bilgiler edindim. *Britanya İslam Ansiklopedisi*, Barthold'un *İran Tarihi ve Coğrafyası*, Cüveyni'nin *Cihangüşası*, Sir Aurel Stein'in *Orta Asya Kalıntıları* adlı kitabı, Ahmed Refik Bey'in *Tarih-i Umumisi*, *Tarih-i Ferište*, *Mecmuu'l-Ensab*, *Mücemü'l-Beladan*, *Tabakatu'l-Nâsrî*, *Müntehabu'l-Tarih*, *Avabü'l-Haribul Şecaa*.

TENBİH

Esasa giriş, yani *Şarki Türkistan Tarihi*'ne başlamadan önce tarihin mahiyeti ve genel insan tarihinin başlangıcı ve genel Türk tarihinin evveli hakkında bir miktar açıklama yapmayı gerekli gördüm. Çünkü Doğu Türkistan halkının bu konuyu bilmeye ihtiyacı olduğunu görüyorum. [K.9]

TARİHİN MAHİYETİ

Tarih ilmi, insan topluluklarının zaman ve mekânlarını gösteren ve onların hayatlarının niteliğini ve içtimai hâllerinin mertebesini doğru bir şekilde bildiren ilimdir. Tarih ilmi, insani ilimlerin en önemlilerindendir. Çünkü bu ilim ile her kişi kendisinin insanlık silsilesindeki yerini ve kendi milletinin toplumdaki mertebesini bilir. Dünya milletlerinin düşüşünün, sevinç ve sıkıntılarının sebep ve nedenlerini bildiren ve geçmişteki insanların olaylarından ibret aldırان bu yolla her insanın kendisini veya milletini veya bütün insanlık âlemini gelecekte mutlu etmenin yollarını gösteren ilim, işte bu tarih ilmidir.

Âlimler, tarihi ikiye ayırıyorlar:

1. Genel Tarih
2. Özel Tarih

İlki, dünya milletlerinin hepsinin veya çoğunun tarihini anlatır. İkincisi, yalnız bir millet, kabile, ülke, şehir, kişi veya önemli bir olayla ilgili bilgiler anlatmaktadır.

TARİHİN KAYNAKLARINA BİR BAKIŞ

Tarihin ilk bilgileri bugünkü ilim ve gelişme asrında aşağıdaki kaynaklarından alınmaktadır.

1. Sahih Rivayetler: Rivayetin sahihliğinin göstergeleri şunlardır: Rivayetin mütevatir veya meşhur olması. Rivayetin illetinde çok ihtilaf olmaması. Ravinin tarihçi olması veya tarafsız olması. Ravinin yalancı olmadığına tecrübe edilmiş ve biliniyor olması. [K.10] Rivayetin aşağıdaki kaynaklara uygun olması, zaman ve mekân açısından birbirine aykırı olmaması.

2. Coğrafya: Coğrafyanın daima tarihin bütünleyicisi olduğu, biraz tarih okuyan herkesin malumudur. Çünkü bir insan topluluğunun dünya üzerinde hangi yerde olduğu ve o yerin durumu, iklimi, denize uzaklık veya yakınlığı, suları, bitki örtüsü ve hayvan yetiştirme kapasitesi ile o topluluğun tarihi arasında güçlü bir ilişki vardır. Ve yine bir milletin hangi milletlerle iktisadi, içtimai ve siyasi ilişkiler kurduğunu bilmek lazımdır. İşte bunların hepsi coğrafya ile bilinir.

3. Eski zamanlara ait millî, dinî, siyasi ve sosyal kitaplar, lügat, sözlük ve edebî eserler.

4. Eski sanat eserleri.

5. Eski şehirler ve yerleşim yerlerinin izleri ve kalıntıları.

6. Abideler, heykeller ve kitabeler.

Önceki zamanlarda tarihî kaynaklar sadece rivayet ve edebî eserlerdi. İki yüzyıldan beri tarih ilmi çok fazla gelişti. Rivayet ve edebî eserlerde hiç bulunmayan doğru ve değerli bilgiler ortaya çıktı. Sahih ve muteber tarih kitaplarında yazılan bir sürü rivayetin tahkik ve tetkik sonucunda rivayet konumundan çıkıp efsane ve masal oldukları sabit oldu. Dünya tarihinde hiç tanınmayan bir sürü milletin tarih âleminde gayet önemli konumlarının olduğu ortaya çıktı.

İşte bu müthiş değişim ve gelişmelerin sebebi coğrafya ilminin olağanüstü bir şekilde ilerlemesi, inkişafı ve eski yazılı eserlerin araştırılması, jeoloji ve arkeoloji âlimlerinin ve [K.11] çalışmalarının artması, bilimsel seyahatler, kazılar sonucunda ele geçen eski sanat eserleri ve keşfedilen şehir, yerleşim yerleri ve benzerlerinin günden güne artmasıdır.

UMUMİ İNSAN TARİHİNİN BAŞI

İnsanın yaratılışı ve dünyada hayatının başlangıcının tarihi henüz tam olarak bilinmeyen bir meseledir. Bunu bilebilmek için tarihçiler her zaman değişik yollar denediler fakat hiçbiri tatmin edici bir sonuç vermedi. Herkesten önce Yahudiler, Hz. Âdem'in yaratıldığı zamanı tayin ettiler ve buna göre insanın yaradılışına bugün H. 1358 [M. 1939/1940] itibarıyla 59.445 yıl oldu dediler. Yahudiler, bunu insan tarihinin başlangıcı olarak kabul ettiler. İslam tarihçilerinin bir kısmı bunu kabul etse de hakikati araştıranlar bunu İsrailiyat olarak değerlendirip semavi veya başka güçlü bir delile dayanmayan efsanevi inançtan ibaret olduğu için kabul etmediler. Bu araştırmacılar bu konuyu belli olmayan bir mesele olarak gördüler. Çağımızdaki bilimsel araştırmalar ve keşifler sonucunda insanın dünyaya gelişinin başlangıç tarihinin çok uzun olduğu ispat edildi ama kesin ve şüphesiz bir tarih daha keşfedilmedi. Elhasıl bundan on binlerce yıl önceki zamanlarda yeryüzünde insanın olduğu şüphe götürmez bir meseledir. Onun için tarihçilerin araştırma ve keşifleri neticesinde insanlığın kadim tarihi hakkında ortaya çıkan bilgileri aşağıda beyan edeceğiz. İnsanlığın dünyadaki yaşam dönemleri öncelikle ikiye ayrılır:

a) Tarihten önceki asırlar,

b) Tarih asırları.

[K.12] Tarihten önceki asırlar demek, insanların kendi olayları ve durumlarını yazmaya başladığı zamandan önceki dönemler demektir. Tarihî asırlar demek, insanların kendi olaylarını ve içtimai durum ve menkıbelerini yazmaya başladığı çağdan sonraki çağlar demektir.

Bundan yaklaşık iki yüzyıl önce tarihten önceki insanlar hakkında tarih biliminin bilgisi sadece Kur'an ve Tevrat'ta anlatılan peygamber kıssalarından ibaretti. Bilindiği gibi bu bilgiler, eski insanların az bir kısmının dinî durumlarını anlatan çok sınırlı ve az bilgilerdir. Yaklaşık 200 yıldan beri ilmî yöntemlerle yaygın olarak yapılan kazı ve keşifler neticesinde elde edilen savaş ve ev eşyaları, ev, şehir ve diğer abatlık kalıntıları ve oradan çıkan ve sanat eserlerinden tarihten önceki insanlar hakkında epey geniş bilgi elde edilip, dünyanın her yerinde yaşayan eski insanların hayat tarzı, medeniyet oluşturma yöntemleri, medeniyette gelişim gösterdikleri dönemler, sanat, bilim ve diğer içtimai durumları hakkında gayet açık ve sağlam bilgiler elde edilmekte-

TARİHTEN ÖNCEKİ ASIRLAR

Tarihten önce yaşayan insanların yukarıda anlatılan eserlerinden bilinen ve takribi olarak ortaya çıkan yaşam dönemleri üçe ayrılır:

- a) Yontma Taş
- b) Cilalı Taş
- c) Maden Devri

Yontma Taş Devri

İnsanlar, eski dönemlerde gayet basit ve sade bir yaşam sürüyorlardı. Hayvanları avlayıp etini yiyor ve derisini örtünüp sıcak ve soğuktan korunuyorlardı. Birbirleriyle kavga ve savaş da yapıyorlardı. Bu hayat tarzı doğrultusunda insanlar kolay avlanmak, insan ve yırtıcı hayvanlardan oluşan düşmanlarına karşı savunma yapmak için çok tesirli silahlar üretmek ihtiyacını hissedip, sonunda taş ile yontarak çakmak taşından tokmak ve çomak, daha sonraları balta ve hatta mızrak ucu yaptılar. Ama bu eşyalar epey kaba ve basit idi. İnsanlar uzun zaman bu şekilde yaşadılar. İşte bu yaşam dönemine tarih ıstılahında Yontma Taş Devri denir.

Bu dönemdeki insanların yaşam standartları çok düşüktü çünkü ev ve yapı inşa etmeyi, giyecek dokumayı veya dikmeyi ve ziraat yapmayı bilmiyorlardı. Dağlarda, mağaralarda ve ağaçların kovuklarında yaşıyorlardı. Geceleri uyuyan hayvanları avlayıp yiyorlardı. Bitkilerin köklerini de yiyorlar ve hayvanların derilerini örtünüyorlardı. Av, toprak [K.15] ve su için savaşıyorlardı. [silinmiş] ve bir yerde uzun durmayıp av ve otlak arayıp sık sık göç ediyorlardı. Yalnız veya bir hanelik aileler şeklinde yaşıyorlardı. Ama ateşi bulmuşlardı. Ateş yakıp ısınmayı, yemeklerini ateşte pişirmeyi, geceleri ateş yakıp meskenlerini aydınlatmayı ve yırtıcı hayvanları ateşle ürkütmeyi biliyorlardı. Bu devir içinde insanlar, hayvan kemiklerinden hançer, bıçak ve ziynet eşyaları yapmayı keşfettiler. Bu devrin başlangıcının hangi tarihte olduğu kesin olarak belli değildir. Ama jeoloji ve arkeoloji uzmanlarının tarihî eserlere dayanarak yaptığı çeşitli tahminlerine göre bu devrin başlangıcının bundan 10 bin ila 50 binyıl arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtilafın sebebi, dünyadaki insanların bu hayat dönemine girme ve gelişerek, ondan çıkmasının aynı zamanda olmayıp, arka arkaya ve birbirinden öğrenerek meydana gelmesidir. Tarihî eserlerin zamanlarının farklılaşmasından kaynaklanan fark nispidir.

TÜRK TARİHİNİN EVVELİ

Türk tarihinin evveli demekten kastım, Türklerin kimin evladı olduklarını ve sıralı soyağaçlarını anlatmak değildir. Çünkü bu konuda İslam tarih kitaplarında ayrıntılı bilgiler olsa da o bilgilere henüz doğru diyemeyiz. Aslında bunlar İsrailiyattan veya Moğol millî efsanelerinden alınan rivayetlerdir. Onun için benim amacım, ilmî araştırmalar ve tarihî bilgiler kılavuzluğunda Türkler hakkında edindiğimiz en eski bilgileri zikretmektir. Jeoloji (yeryüzü katmanları bilimi) ve arkeolojinin (tarihî eserler bilimi) araştırmaları ve bilimsel kazılar sonucunda keşfedilen bilgilere göre günümüzden 12 binyıl öncesinde Türk ana yurdunun, günümüzdeki gibi çölleri çok ve nüfuzu az değildi. Aslında o zamanlarda Tanrı Dağları tamamen buzdağı olup bu dağdan dört tarafa yüzlerce nehir akardı ve güneydeki Karangu Sıradağlarından (Kunlun) da şimdi [K.22] kinden kaç kat büyük akarsular akıp günümüzdeki Taklamakan'ı baştan aşağı suluyordu. Aral ve Balkaş Gölleri gibi çok sayıda iç deniz vardı. Lop Göllerinin şimdikinden dört beş kat daha geniş ve deniz kadar büyük olduğu açıkça bellidir. İşte bu sebeplerden bu bölgelerde hiç kumluk ve çöl yoktu. Bu bölgelerde her türlü maden ve bitki vardı. Ayrıca çok sayıda vahşi hayvan yaşıyordu.

İklimin bu şekilde abatlık ve medeniyete uygun olması sayesinde Türkler, bütün dünyadaki insanlardan daha önce medeniyet sahasına adım attılar. Başka yerlerdeki insanlar dağ ve uçurumlardaki mağaralarda ve ağaç kovuklarında yaşarken, yani Yontma Taş Devri'nde oldukları zamanlarda Türk ana yurdunda Taş Devri sona erip Bakır ve Tunç Devri'ne girilmişti. Yani Türkler, bu madenleri keşfedip, savaş ve tarım aletleri yapıp, altından ziynet eşyaları hazırlayıp kullanmaktaydı. Hatta bunlarla ticaret yapacak kadar ilerlemişlerdi. Yaylalardaki vahşi buğday, arpa ve ekilebilir bitkileri ve tohumları keşfedip ziraat yapmayı öğrenip su kenarlarında geniş tarım arazileri, mahalle ve şehirler meydana getirmişlerdi. At, deve, eşek, koyun ve ineği evcilleştirip gerekli yerlerde kullanıyorlardı. Şehir ve kurganlar abat olmuştu. Çömlekçilik zanaatı çok yaygın ve gelişmişti. Onun için Taklamakan ve Gobi Çölü'nün her noktasında seyyahların dikkatini ve hayretini çeken çok sayıda çömlek bulunmuştur. [K.23]

Şarki Türkistan'ın Kısaca Coğrafyası

[U-37] Şarki Türkistan, Asya kıtasının ortasında geniş bir ülkedir. [U-38] Dünya haritasındaki yeri, 42.25 ila 49.30 kuzey enlemleri ve 73.35 ila 96.46 doğu boylamları arasında olup doğuda Çin ve Moğolistan, kuzeyde Sibiryâ, Kazakistan ve Kırgızistan, batıda Özbekistan ve Afganistan, güneyde Keşmir ve Tibet ile komşudur.

Toplam Yüz ölçümü	1.640.000 km²
Bunun içinde Taklamakan Çölü	445.000 km ²
Kumul Çölü	50.000 km ²
Altay Çölü	56.000 km ²
Altışehir'deki Çöllere	55.000 km ²
Elverişsiz ve buzla kaplı dağlık bölgeler	155.000 km ²
[Toplam]	761.000 km ²

Bu kısımlar, insan veya hayvanların yaşaması için uygun olmadığı için iktisadi açıdan faydasız bölgeler olarak değerlendirilmektedirler. Geri kalan 879.000 km²'nin 1.066.416 hektar veya 10.795 km²'si tarım alanıdır. 620 km² şehir ve diğer yerleşim yerleri olarak değerlendirildiğinde kalan 867.775 km²'lik kısım yayla ve ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Demek ki tarım arazileri ile şehir ve yerleşim yerleri, ikinci kısmın sadece yüzde 1,5'lik küçük bir kısmını teşkil etmektedir. Bu ikinci kısım, yurdumuzda daima yaşanmakta olan kuraklık nedeniyle gittikçe azalmaktadır.

Nüfus: Şarki Türkistan'da bugüne kadar bilimsel usullere uygun bir nüfus sayımı yapılmamıştır. 1945'te yapılan sayımın sonucunda nüfusun 4.010.925 kişi olduğu ilan edilmişti. İktisadi Kalkınma Bakanlığı tarafından 1947'de yapılan sayım ve araştırmalar, genel nüfusun 4.879.708 olduğunu göstermektedir. Bu sayım ve araştırmalar, tam bir istatistiki kıymete sahip değildir. [U-39] Gerçek nüfusun bundan fazla olduğunda şüphe yoktur. Ama şimdilik elimizdeki bütün imkânları kullanarak ulaştığımız bu sayıyı esas kabul etmekten başka çaremiz yoktur. Onun için bu sayıya istinaden aşağıdaki rakamları göstereceğiz.

DİZİN

A

- Abbas İkbāl 36
Abdi Niyaz Bey 462, 463
Abdulahad Mahsum 20, 483
Abdulkerim Buğra 19, 21, 22
Abdullah Ahund 327, 411, 412, 414, 416, 449
Abdullah Buğra 16, 484
Abdullah Han 12, 17, 299-302, 305, 310
Abdullah Han Yarkendi 17
Abdülmelik 132, 143, 172
Abdurehim Ötkür 21
Abdurrahman Hazret 329, 335-337, 341, 346-347
Abdurrahman Paşa 336, 339, 340
Abdülkerim Buğra 483
Afganistan 7, 17, 27, 28, 37, 65, 76, 83, 93, 105, 107-110, 116, 127, 170, 198, 208-209, 221-222, 230, 232, 234, 243, 252, 286, 287, 299, 305, 324, 327, 438, 439, 451, 461, 468, 482-485, 488, 491
Afrasyab 71, 72, 76, 77, 79-81, 83-85, 492
Afyon Savaşı 324, 326, 494
Ahmed Mirza 250, 252, 254, 255, 259
Ahmed Refik Bey 37
Ahmet Can Kasımî 18
Ahnef 125, 131, 135, 489
Ahsi 255, 256, 260, 285
Akdağlı 312, 313, 318
Akdeniz 47
Ak Hun 8, 31, 109, 116, 117, 120-121
Aksu 11, 13, 55, 67, 88, 91, 103-105, 108, 130, 153, 165, 168, 205, 213, 234, 240, 246, 249-252, 258, 261, 270, 271, 274, 275, 288-291, 295, 298, 300, 303, 305, 323-324, 329, 332, 337, 349, 352, 355, 357, 359, 360-361, 388, 392, 408, 414, 415, 424, 425, 432, 439, 444-446, 449, 450, 454, 455, 456, 460, 462, 486, 487
Ak Sungur 116
Alaça Han 11, 258, 260-261, 274, 275, 285, 310
Alan Goa 119
Algu 221, 222
Ali Şir Nevai 265
Ali Tekin İlig Han 171-176, 179, 182-186, 188
Alma Ata 222, 246, 253, 262, 286, 289, 355
Almalık 213, 220, 221, 225, 226, 228, 229, 231, 232, 234, 236, 237, 240, 241, 245, 250, 251, 269, 310
Alman 158, 159, 370, 493
Alparslan 187, 188
Alp Er Tonga 77, 79, 83, 85
Altay 13, 18, 47, 50-52, 54-55, 62, 65, 67, 82, 85-86, 88, 111-115, 119, 123, 126, 137, 139, 140, 147, 148, 150, 151, 155, 157, 158, 166, 176, 177, 186, 190, 204, 211, 220, 222, 241, 243, 244, 248, 251, 263, 300, 304, 309-312, 355, 365, 392, 393, 406, 420-423, 425, 435, 460, 463, 467, 482, 483, 491, 492, 496
Altay Dağları 47, 67, 82, 112-113, 166, 186, 211
Altay dergisi 18
Altay Neşriyatevi 18
Altındağ 52
Altınorda 217, 223, 231, 238, 239, 241, 282, 283
Altışehir 53-55, 65, 67, 88, 102, 103, 107, 111, 113, 125, 142, 150-153, 163, 165, 179, 194, 195, 216, 219, 221, 222, 226, 236, 241, 261, 264, 266, 269-272, 276, 278, 285, 286, 293, 300, 301, 303-306, 309, 311-314, 317, 319, 321, 324, 329, 356, 359-360, 366, 379, 407-409, 420, 421, 424, 425, 427, 431, 436, 439, 442, 444, 445, 463
Altuntaş 175, 184-186
Altun Yaruk 158
amban 324, 368, 377
Amritsar 17
Amuderya 47, 54, 72, 74, 86, 92-94, 108, 112, 115, 116, 121, 125, 132-133, 144-146, 170-176, 179, 180, 187, 206, 209, 230, 233,

239, 486, 488, 490
 Amul 145, 170, 490
 Amurgiz 73, 85
 Amursena 311, 312, 317
 Anadolu 47, 73-74, 150, 241, 242
 Anau 486
 Anav 50
 Angatur Bey 238, 239, 241, 242
 Ankara 19, 482-484
 Anluşen 152
 Apak Hoca 12, 263, 302, 349, 493
 Aral 49, 112, 147, 166, 218, 248, 282, 322
 Aral Gölü 112, 147, 166, 218, 238, 248
 Arkeoloji 33, 49
 Arslan Bey 171, 184
 Arslan Han 177, 178, 180, 183, 185, 189, 312
 Arslan Yabgu 180, 184, 213
 Artbaşı 236, 243, 245, 275, 276, 293, 463
 Artuş 167, 276, 380, 446, 463, 481, 495
 Asur 73, 77, 139, 488
 Asya 33-34, 36-37, 45, 47, 59, 61, 65-67, 71-73, 75, 76, 78, 83-86, 89, 97, 120, 121, 124, 135-138, 150, 165, 195, 198, 216, 217, 238, 266, 304, 471, 476, 486, 489, 494
 Aşağı İli 20, 291, 331, 354, 355, 367
 Aşkabad 50
 Aşur Bey 347, 358, 360, 361
 Atalık Gazi 341, 342, 349, 350
 Aurel Stein 37, 75, 487
 Avar Devleti 122
 Avarlar 115
 Avrupa 21, 47, 53, 58, 97, 98, 107, 115-117, 120-122, 158, 159, 198, 282, 283, 309, 319, 323, 356, 370, 377, 471, 490

B

Bâbü 37, 493
 Bâbü Şah 27, 252, 253, 256, 265, 274, 275, 286, 287, 294, 299, 493
 Bagadur Han 92
 Bagraş 51, 333
 Bagraş Gölü 51, 88, 333
 Baktria 73, 93, 104, 107-109, 115, 116, 121
 Bakü 482
 Balasagun 78, 166-168, 176-180, 191, 193, 194, 205-208, 210-213, 218, 220
 Balkaş 49, 151, 165, 166, 190, 241, 251, 290, 318, 322, 348, 355
 Balkaş Gölü 67, 151, 165, 166, 190, 241, 251, 290, 318, 355
 Baltistan 273, 295-297, 490, 492
 Ban Chao 104, 105, 108, 111
 Barhan Buğra Han 166

Barköl 96, 104, 111, 120, 125, 130, 147, 150, 163, 190, 212, 221, 235, 242, 251, 311, 312, 327, 329, 334, 355, 403-405, 421
 Barlas 227-229, 247
 Barsgan 77, 168, 194, 218, 291, 492
 Barthold 36, 37, 181, 244, 492
 Basmil 136, 155
 Basra Körfezi 47
 Başegim 67, 156, 353, 439, 444
 Batı Türkistan 16, 47, 54, 62, 94, 95, 102, 109, 115-117, 120, 125, 126, 131, 135, 140, 145, 147-149, 151, 157, 167, 168, 170, 179, 181, 186, 188, 189, 192, 195, 198, 203, 205, 206, 209, 210, 212, 217, 220-223, 225-230, 232-235, 238, 239, 241-243, 248, 249, 252, 253, 258, 265, 266, 269, 281, 282, 287, 301, 304, 347, 361, 368, 441, 471, 492
 Batlamyus 82, 85, 86, 88
 Baykal Gölü 47, 155
 Baykent 132, 133, 135, 145, 157
 Bedehşan 107, 116, 121, 127, 131, 146, 291, 294, 299, 318-319, 488
 Be-devlet 349, 355
 Begçek Bey 229-231
 Beg Kulu Bey 356-360, 364
 Begtüzün 172
 Behistun Yazıtları 74
 Bektieff 449, 450, 456, 460
 Belh 72, 73, 93, 107, 109, 121, 131-133, 146, 171, 172, 174, 175, 180, 208, 220, 230, 233, 250, 488
 Beşbalık 55, 88, 147, 150, 156-158, 163, 169, 190, 194, 211, 212, 217, 221, 222, 243, 249, 251, 252, 261, 262, 264, 285, 288, 290, 300, 301, 304, 310, 312, 321, 323
 Beyazıt Bey 227-229
 Beyhaki 37, 177-179, 181, 485
 Bezeklik 88, 159, 215, 216, 490
 Bilge Han 136
 Bilge Kağan 141, 142, 164
 Biruni 75, 76, 83
 Bizans 121, 137, 140
 Boksör Ayaklanması 370
 Bolşevik 378, 461
 Böğü Kağan 152, 157
 British Museum 51, 216
 Buda 62, 109, 110, 138, 141, 157, 159, 242, 290, 310, 490
 Budizm 157, 159, 168, 215, 489
 Buhara 73, 75, 77, 95, 107, 127, 132, 134, 136, 145-146, 167, 170-173, 175, 177, 180, 182, 184, 192, 193, 206, 220, 225, 234, 238, 239, 250, 254-256, 258-259, 275, 281, 282,

327, 348, 353, 481, 491-493, 495
 Buka Han 76, 83, 85, 122, 165-166, 170
 Bulacı Bey 225-228, 269-270
 Bumin 119, 120, 489
 Bursa 483
 Burunduk Han 254, 283
 Büyük Okyanus 47
 Büzrük Han 12, 336, 340, 341, 345-346, 349-350

C

Cang-Cung 318, 395
 Cebe Noyan 219
 Cemaleddin Hoca 332, 335-337, 346
 Cend 170, 173, 180, 184-185
 Cengiz Han 151, 157, 161, 204, 208, 210-217, 219-220, 222-223, 227, 231, 243, 253-254, 263, 264, 269, 282, 309, 486, 491
 Cezeri 37
 Ceziretü'l-Arab 47
 Chang'an 91, 112, 123-124, 126, 152, 155
 Chang Ti 104
 Chernyayev 353, 495
 Chiang Kai-shek 18, 495
 Cihangir Hoca 323-325, 345
 Cihangir Mirza 236, 242, 256, 277-278
 Cilalı Taş 43-45
 Ci Lu-gu 208, 213
 Cimsar 88, 334, 354, 419, 436, 465
 Cizye 489
 Corci Zeydan 36
 Ctesias 73-74, 488
 Cuci 223, 282-283, 492
 Cücen 115
 Cüneyd 145-146
 Cürcen 203
 Cüveyni 37, 491
 Cyropolis 72-73, 75

Ç

Çağatay 22, 31, 216-217, 220-223, 225-227, 238-239, 241, 248-249, 253, 263-267, 269, 275, 279, 280, 282, 285, 287, 292, 294, 304, 492
 Çağatay Han 216, 220-221
 Çağatay hanedanı 223, 225, 249, 253, 263, 492
 Çağatay Türkçesi 22, 486
 Çağrı Bey 182, 184-185
 Çağrı Tekin 174-175, 189
 Çan Kay-şek 18, 396, 463
 Çarhılık 215, 290, 339, 359, 424, 439-441, 444-445, 449, 457, 460, 463

Çerçen 67, 88, 104, 127, 130, 153, 166, 190, 194, 215, 217, 290, 301, 306, 329, 351, 359, 393, 425, 460
 Çi-çi Han 95, 102
 Çien Fudung 159
 Çiğil 165, 173, 283
 Çinfen 156, 318, 321, 323, 326-327, 330-331
 Çin Seddi 90, 113, 116, 156, 161-162, 321
 Çonçing 18
 Çongbalık 88, 157-158, 194
 Çöçek 13, 67, 126, 190, 204, 310, 392, 406, 408, 421-423, 435-437
 Çuderya 54-55, 130, 237, 241, 246, 251, 253, 290, 348

D

Dakyanus 157
 Dammur 21, 483
 Dardistan 11, 127, 294
 Darius 73, 74
 Daruga 276-277, 403
 Davançın 357, 406, 436, 439, 445
 Delhi 17, 302, 487, 489, 494
 Deşt-i Kıpçak 282-283, 287
 Divânu Lugâti't-Türk 37, 75-76, 78-79, 171, 193, 198-199, 486
 Diyanet İşleri Başkanlığı 23
 Doğu Türkistan Cumhuriyeti 18
 Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti 16-17, 481, 483
 Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti 481, 483
 Doğu Türkistan Vakfı 482
 Doğu Uygur 155, 157
 Dokuz Oğuz 134, 136
 Dolmen 44
 Dost Muhammed Han 249-250, 271, 272
 Dotey 378, 395, 412-415
 Duğlat 11, 27, 31, 36, 219, 221-223, 225-227, 233, 236, 241, 244, 249-251, 256-259, 262, 269-272, 276, 278, 285, 287-288, 296, 485, 492-493
 Duğlat hanedanı 219, 223, 485
 Dukak Bey 183
 Dunhuang 115, 158, 159, 194, 354, 356, 404
 Duva 222-223, 269, 459

E

Ebubekir Mirza 250, 251, 253, 258, 261, 271-279, 291
 Ebu'l-Farac Corcis 215
 Ebul Gazi Bahadır Han 36, 76, 83
 Ebul Hayr Han 248, 254, 322
 Ebu Nasır Samani 167, 168

Ebu Said Mirza 248-250
 Eftal 116, 489
 Elam 42
 el yazma nüsha 21
 Emil 55, 111, 126, 147, 150, 157, 176, 177,
 190, 204, 205, 211, 213, 220-222, 225,
 248, 251, 263, 292, 300, 304, 310-312
 Emir Abdullah 13, 417, 418, 425-429, 431,
 440-442, 448, 449, 451, 453
 Emir Cihan Şah 245-247
 Emir Hüseyin 228-234
 Emir-i Kebir 271, 272, 292, 295, 298
 Emir Nuh 170, 171, 173, 184
 Emir Nur Ahmed 417, 418, 428, 429, 431,
 441, 446-448, 451-453
 Encümeni Edebi 37
 Endhoy 208, 209, 491
 Endican 238-240, 243, 245, 248, 249, 255,
 258, 260, 275, 286, 292
 Ergenekon 119, 139
 Erk 18
 Erkeştam 448, 449, 452
 Esed bin Abdullah 144, 146, 149
 Eşres 144, 145
 Evrengzib Alemgir 302, 312

F

Fan Yao-nan 393, 394
 Fatma Buğra 22-23, 484
 Fergana 94, 95, 102, 105, 115, 116, 127, 130,
 131, 133, 134, 143-145, 149, 151, 170,
 176, 205, 220, 227, 236-239, 241, 248-252,
 255-260, 262, 274-276, 281, 282, 285-288,
 290, 292, 300, 318, 319, 323-327, 335,
 336, 340, 343, 345, 346, 348, 349, 353,
 355, 358-360, 379, 460, 466
 Feridin 15
 Feridin Hacı 15
 Feyzabad 305, 329, 345
 Filipin 47
 Fu Han 112-114

G

Gampo 127, 489
 Ganj 53, 108
 Gansu 54, 90, 91, 94-96, 101, 112, 114, 115,
 155-158, 190, 321, 334, 357, 366, 376,
 405, 420, 441, 445, 449, 457, 460, 463, 486
 Garbi Türkistan 33
 Gazne 170, 171, 173-174, 181, 184, 232
 Gazneliler 37
 Gazneli Mahmud 171, 186
 Ge Lao-hui 13, 378, 379, 381

Gerdizi 37, 181, 182, 485
 Gobi 49, 50, 96
 Go Seonji 148-150, 152
 Goumindang 18, 495
 Gök-Türk 31, 59, 61, 62, 117, 119-127, 129-
 131, 133, 135-142, 150, 155, 156, 161, 203
 Gök-Türk Devleti 31, 117, 119-127, 129-131,
 136, 137, 139-142, 155, 156, 203
 Gök-Türkler 61, 137, 139-141, 201
 Guangxu 359, 368, 370, 371
 Guçing 88, 334, 354, 419, 421
 Gulca 12, 13, 16, 67, 169, 204, 220, 285, 288,
 290, 300, 301, 304, 310, 318, 321, 331,
 354, 356, 366, 367, 379, 381, 406, 408,
 410, 421-423, 436, 437, 445, 482
 Guma 88, 305, 313, 329, 336, 339, 340, 410-
 413, 429-431, 452, 455-457
 Guomindang 384, 396
 Guriler 37
 Güney Türkistan 151, 491
 Gürhan 189, 205-213, 215

H

Haccac 132-133, 135, 302
 Hacı Padişah 15, 335, 339-344, 350, 351
 Hacı Yakup Anat 20, 21, 483
 Hafız Tuencang 417, 427-429, 444, 448, 451,
 455
 Hakan-ı Etrak 143
 Hakan Şu 77, 78, 84, 85
 Halil Edhem Bey 36
 Halil Sultan 261, 262, 286
 Hanlık medrese 301
 Harappa 53, 487
 Harezm 72, 73, 131, 134, 173, 177, 184-187,
 207-210, 220, 221, 238-240
 Harun Buğra 169-171, 179, 187-189
 Harun Reşid 151
 Hatlon 127, 132, 134, 145, 146, 149
 Hâvendşâh 36
 Haydar Mirza 36, 249, 250, 251, 253, 256,
 271-273, 276, 279, 285, 289, 294-299, 485,
 492
 Hazar 47, 50, 62, 91, 93, 97, 115, 120, 143,
 147, 282, 488
 Hazar denizi 47, 91, 97, 115
 Hazar Denizi 47, 50, 86, 91, 93, 97, 115, 120,
 147
 Hazreti Ömer 125, 131
 Hekim Han Töre 357-359
 Hekimşah 15
 Helsinki 142
 Herat 107, 127, 174, 227, 247

- Herodot 72-74, 82
 Heztim 15
 Hitay 31, 134, 136, 156, 176, 182, 199, 203-206, 218, 236, 340, 483
 Hitay Devleti 177, 182, 203-205
 Hitaylar 177, 203-204
 Hızır Hoca 10, 11, 158, 234, 237-238, 240-243, 245-247, 270
 Himalaya 47
 Hindiçin 47, 53, 370
 Hindukuş 47, 85, 86, 107, 174
 Hindistan 16-19, 21, 27, 47, 53, 68, 69, 71, 75, 82, 84, 104, 107-111, 116, 127, 137, 138, 140, 152, 170, 174, 183, 184, 195, 241, 252, 266, 273, 278, 294, 298, 299, 302, 305, 306, 311, 312, 319, 324, 327, 350, 356, 368, 392, 399, 409, 434, 438, 439, 451, 459, 461-463, 479, 482, 483, 489-493
 Hitit 42, 61
 Hive 36, 281-282, 348, 494
 Hoca Niyaz Hacı 13, 403-407, 418-421, 423-425, 427, 431-434, 436, 438-440, 442-449, 452-457, 460, 462, 465-468, 496
 Ho-han-yeh 95, 96, 102
 Hokand 300, 305, 345, 349-350, 354-355, 494, 495
 Hong Teyşi 303, 309-313, 493
 Horasan 73, 131, 132, 143-149, 151, 172-174, 180, 181, 184, 185, 187, 208
 Horyuji 140, 489
 Hoten 15, 16, 54, 67, 75, 88, 91, 92, 102-105, 108-110, 117, 127, 128, 130, 151-153, 165, 168-169, 181, 182, 190, 194, 205, 211, 212, 214, 215, 218, 219, 234, 240, 250-251, 253, 258, 265, 270, 271, 273, 274, 277, 279, 288, 290, 291, 295, 301, 305, 306, 313, 318, 324, 325, 328, 329, 334-337, 339-344, 346, 350-352, 354, 358-362, 374, 380, 392, 393, 408-410, 412-414, 416-418, 424-434, 437-446, 448, 451-461, 463, 465-469, 481-484, 487, 490, 492-496
 Hoten Hükümeti 431, 440, 448, 466, 468, 483, 484
 Hoten İslam Hükümeti 16
 Huang Ti 91, 98
 Hucend 77, 134, 144, 205, 229, 236, 248, 252, 255-257, 260, 262
 Hundaydad Han 227, 233, 234, 237, 240, 241, 244, 245-247, 270
 Hun 31, 61, 69, 85, 86, 88-98, 101, 102, 103, 104, 107, 109, 112-117, 119-121, 155, 156, 161, 162, 487, 489
 Hun Devleti 31, 69, 86, 88, 90, 93-98, 101, 103, 112-114, 116, 117, 119-121, 155, 156, 161, 489
 Hun İmparatorluğu 89, 91, 115, 116
 Hunlar 61, 90, 94-95, 98, 116, 117, 201, 488
 Hunnan 110, 114, 152, 157, 322
 Hurunhane 343, 494
 Hüdayar Han 335, 340, 345, 349, 350, 353
 Hüseyin Namık Orhun 37
 Hz. Âdem 41
- I**
- Iaxartus 86
 Issıkgöl 54, 55, 92, 102, 111, 115, 125, 130, 147, 150, 151, 168, 219, 222, 226, 234-236, 240, 241, 243, 245, 246, 250, 253, 260-263, 269, 270, 274, 276, 285, 286, 288, 290-293, 318, 348, 355, 491
- İ**
- İbrahim Han 340-342
 İcen Kağan 136
 İdat Şad 129
 İdikut 156, 157, 211, 212, 487, 490
 İdikut Devleti 156
 İdil 47, 86, 91, 121, 122, 137
 İlarslan 207
 İlçi 339, 342, 350, 351, 359, 409-413, 430, 459
 İli 20, 53-55, 67, 77, 88, 91-95, 105, 111, 112, 115, 130, 147, 151, 156-158, 163, 168, 169, 176, 190, 213, 218, 222, 228, 234-237, 240, 241, 243, 246, 248, 251, 253, 261, 263, 274, 285, 291, 293, 303, 309-313, 317, 318, 321, 323, 324, 329-331, 354-356, 366, 367, 369, 378, 379, 384, 392, 408, 422, 423, 444, 445, 449
 İlibalık 157, 158, 194
 İli Nehri 88, 151, 169, 176, 190, 236, 241
 İl Kağan 124
 İlk Çağ 42
 İltiş 129, 131, 142, 155
 İlyas Hoca 10, 229-234, 242, 270
 İmam Alâeddin 214
 İngiliz 21, 22, 36, 158, 356, 366, 377, 378, 383, 423, 447, 468, 483, 484
 İpar Han 103
 İran 20, 33, 36, 37, 47, 55, 69, 71-74, 76, 77, 82-84, 98, 109, 111, 117, 120, 121, 125, 131, 137, 138, 140, 170, 181, 187, 195, 198, 209, 223, 234, 237-239, 243, 249, 252, 274, 305, 439, 482
 İrtiş 54, 67, 88, 126, 130, 139, 151, 166, 190, 248, 282, 292, 310, 492

İsa Yusuf Alptekin 18, 19, 482, 483
 İsen Buga 11, 223, 225-226, 247-250, 269,
 271-272
 İsficab 239, 254
 İshak Hoca 332-334, 336, 337, 349
 İskender 72, 74, 75, 77, 78, 83-85, 242, 247,
 295-299
 İskender Sultan 295-299
 İskit 72-73, 75, 82-84, 86
 İsmail Bay 424, 425, 432, 444
 İsmail Hikmet 27, 484
 İstemi 120-122, 140
 İsveç 158
 İşbara 122
 İttihat Terakki 482

J

Japon 23, 47, 93, 95, 112, 371, 472, 482
 Japon Denizi 47, 95
 Japonya 138, 140, 370, 371, 489
 Java 47
 Jeoloji 33, 49
 Jin Shu-ren 13, 394-396, 399-401, 403-406,
 418-424, 434-436, 442, 472
 Juan-Juan 31, 90, 93, 114-117, 119, 140, 161
 Justinianus 140

K

Kabil 17, 18, 20, 34, 76, 83, 107, 108, 115,
 174, 227-229, 232, 260, 287, 482, 484, 485
 Kadirgan 47, 90, 112, 113, 137
 Kalmuk 32, 242, 248, 250, 263, 292, 303-306,
 309-315, 317, 323, 325, 367, 437
 Kaman 60, 62, 140, 181
 Kameroneddin Bey 226, 227, 233-240, 270
 Kancut 148, 294, 306, 312, 313, 317
 Kandeher 107, 108
 Kanişka 75, 76, 83, 105, 107-109, 111
 Kapgan 129-131, 133-137, 142, 155, 203
 Karabalgasun 156-158
 Karadağlı 311-313
 Karadeniz 47, 122, 489
 Karahan 76, 165, 166, 168-171, 173, 175-182,
 186-189, 191, 195, 196, 198, 205, 207, 209
 Karahanlılar 31, 151, 156, 157, 165-167, 177-
 179, 181, 183, 186, 189-192, 194-199, 201,
 204, 205, 216, 218, 305, 490
 Karahanlılar Devleti 31, 151, 156, 165, 167,
 178-179, 186, 189-190, 204, 205
 Karahıtay 31, 189, 190, 203, 209, 211-213,
 217, 218, 483
 Karakaş 15, 16, 23, 339, 351, 409-413, 429,
 430, 459, 483

Karakum 50, 174
 Karakurum 47, 51, 66, 67, 85, 86, 93, 95, 96,
 115, 124, 134, 136, 155, 157, 166, 220,
 221, 298, 355, 490, 493
 Karakurum Çölü 47
 Karangu 47, 49, 51, 52, 277, 355
 Karangu Dağ 52, 66, 86, 277, 278
 Karangu sıradağları 49
 Karaşehir 13, 88, 91, 102-105, 111, 125-127,
 130, 151, 153, 156, 157, 159, 168, 169,
 194, 217, 234, 241, 243, 244, 252, 270,
 312, 323, 324, 329, 332-334, 338, 353,
 354, 360, 376, 407, 408, 414, 416, 424,
 425, 431, 432, 436, 439, 444, 445, 449,
 462, 465, 489
 Karayulgun 414, 444, 465
 Kargalık 244, 305, 313, 329, 346, 412, 413,
 429, 431, 452
 Karluk 31, 126, 136, 147, 149-152, 165, 166,
 168, 183, 186, 190, 193, 205, 213, 219
 Kasan 134, 205, 255, 258
 Kaşgar 16, 54, 91, 102-103, 108, 110, 117,
 127, 130, 135, 151, 153, 165-168, 170,
 175, 178-180, 182, 185, 191, 193, 194,
 198, 205, 213, 214, 216, 218, 219, 234-
 236, 238, 240, 241, 250, 251, 256, 258,
 265, 269, 272-277, 279, 288, 298-300, 302,
 303, 305, 309, 312, 313, 318, 323-326, 328,
 329, 334-338, 340, 342-346, 349, 350, 352,
 353, 355, 358, 360, 361, 374, 379, 380,
 390, 392, 409, 411, 413-415, 417, 424-428,
 431-434, 439-443, 445-447, 449, 452, 456,
 457, 460-462, 466, 481-483, 487, 494, 495
 Kaşgarlı Mahmud 37, 360, 490, 492
 Kataghan 73, 107, 116, 121, 127, 131, 146,
 488
 Katavan 171, 206
 Kazak 66, 248, 254, 262, 274, 281-283, 287,
 293, 304, 310, 322, 323, 347, 348, 421,
 422, 462, 490
 Kazakistan 65, 67, 492, 494
 Kebek 223, 235, 250-252, 310
 Kereit 215, 493
 Keriye 194, 301, 305, 306, 359, 413, 428, 441,
 493
 Keşmir 17, 19, 21, 22, 37, 65, 83, 84, 108, 109,
 116, 273, 295-297, 299, 302, 305, 306,
 483-485, 489, 492, 493, 497
 Keyhüsrev 72, 73
 Kılıç Han 189, 190, 211, 212, 214
 Kıpçak 282, 283, 287, 344
 Kırgız 66, 114, 130, 166, 204, 266, 291-293,
 413, 415, 425-427, 432-434, 437, 441, 442,
 447, 449, 462, 466, 467, 490

Kırgızistan 65-67, 487, 491, 492

Kırım 121, 122, 489

Kızıldeniz 47

Kızılkum 50, 180, 184

Kingan 47

Kingit 88

Ki-ok Han 92

Kiros 73, 74

Koço 55, 88, 91, 92, 101-105, 110, 112, 114, 115, 117, 125, 126, 130, 141, 142, 148, 150, 151, 156, 157, 159, 163, 169, 190, 194, 212, 217, 221, 222, 490

Koko 53, 88, 91, 486, 487

Kokuldaş 255, 258, 275-277

Kore 47, 115, 120, 130, 203, 370, 482

Korla 13, 88, 329, 332, 338, 353, 354, 357-361, 378, 408, 414, 424, 425, 432, 439, 442, 444

Kökçedeniz 151

Kökrabat 251, 451-455

Kroren 20

Kubilay 157, 216, 221, 223, 309

Kuça 37, 55, 88, 91, 102-105, 108, 110, 111, 117, 125, 126, 130, 151-153, 156, 165, 168, 194, 205, 213, 219, 226, 234, 240, 249, 250, 252, 265, 269-271, 274, 285, 288-290, 304-306, 313, 317, 323, 329, 331-338, 340, 345, 346, 349, 350, 352-354, 358, 360, 361, 369, 380, 388, 392, 408, 414, 424, 425, 432, 433, 436, 437, 439, 442, 444, 445, 449, 450, 462, 463, 486, 489, 494

Kula Kağan 126

Kumarajiva 109

Kumrabat 411, 413, 457, 458

Kumul 16, 52, 65, 87, 88, 104, 120, 150, 156, 157, 163, 190, 194, 212, 217, 221, 235, 242, 285, 288, 290, 301, 304, 311, 312, 327, 329, 334, 336, 337, 352, 354, 355, 357, 369, 371, 379, 396, 403-405, 408, 418-421, 424, 442, 445, 460, 463, 465, 467

Kunduz 116, 287

Kunlun 47, 49, 52, 86, 166

Kur'an 41, 144, 307, 327, 341, 342, 410

Kuşhan 83, 107, 109, 111, 116, 488

Kuşhanlar 31, 109

Kutadgu Bilig 193, 197

Kuteybe 132-136, 143

Kutluk 31, 59, 127, 129, 131, 133, 135-137, 142, 150, 155, 203, 250, 252, 332

Kutluk Bilge 136

Kutluk Devleti 31, 127, 129, 131

Kutluk Han 59, 129, 136

Kuyang Hatun 207, 208

Küçlük 210-214, 219, 220, 263, 264

Külçor Baga Tarkan 147

Kültigin 129, 131, 133, 134, 136, 141, 142, 164, 490

Küntogdi Han 103, 104

Küregen 36, 189, 207, 247-250, 252-254, 272, 275, 280, 282, 285, 287-289, 294, 491

Küregen Hanedanı 254

L

Ladak 19, 22, 53, 273, 295-298, 463

Lamalar 310

Lencu 156, 158, 166

Leningrad 50

Liao 203, 204

Liu Jin Tang 359-360

Li Yü-en 123, 124

Lolan 87, 91, 92, 101-105, 110-112, 130, 151, 156, 163

Londra 51, 195, 216

Lop 49, 53, 67, 87, 92, 102, 158, 166, 190, 332, 351, 414, 424, 440, 441, 466, 495

Lübnan 482

Lükçün 88, 406, 407, 419

M

Maden Devri 43, 45, 50

Ma Fu-xing 481

Mahmud Buğra 186

Mahmud Sicang 407, 431, 432, 436, 439, 443, 444, 446, 447, 451-457, 460-462

Ma Hu-shan 460-463

Manas 88, 334, 354, 420-422

Mançu 12, 66, 90, 218, 318, 319, 322, 365, 371, 493-495

Mançurya 47, 88, 93-95, 112, 115, 130, 136, 158, 203, 370, 371, 436, 472, 473

Manglay Suya 219, 221, 269

Manihaizm 157, 215

Mansur Han 11, 260-262, 274, 285-286, 288-291, 299, 300

Maralbaşı 305, 337, 349, 415, 416, 449, 450, 460, 462, 463

Marco Polo 216

Ma Ru-long 417, 418, 457-459

Ma Shi-ming 405-407, 414, 424, 425

Massaget 84, 88

Maveraünnehir 131, 133, 135, 144, 146, 147, 149, 150, 165, 170, 173, 177, 179, 185, 186, 191

Ma Zhan-cang 405, 414-418, 433, 440, 449

Ma Zhong-ying 404, 405, 418-422, 424, 431, 432, 434-436, 439, 442, 444-446, 449-451,

456, 457, 460, 461
 Mehmet Emin Buğra 15-22, 481-486
 Mehmet Rıza Bekin 17, 482
 Mehmet Yakup Buğra 22, 23, 481-484
 Mekke 17, 124, 247, 270, 302
 Melikşah 187, 188
 Memduh Şevket Esendal 17, 482
 Merv 50, 77, 125, 132-135, 145, 174, 206, 209, 275, 287
 Mesut Sabri Baykozi 18, 19, 482
 Mete Han 90, 488
 Mevlevi Fakir Muhammed 37
 Mısır 16, 36, 55, 74, 193, 216, 380, 383, 409, 484
 Mısırlılar 42
 millî inkılab 22, 32, 338, 339, 408, 424, 425, 457, 460, 463, 469, 475
 Minglak 158, 169, 204
 Ming Ti 96, 104
 Mirza Haydar Duğlat 27
 Miyan Hasan 29, 30, 438, 484
 Moğol 36, 49, 91, 112, 119, 210, 215, 216, 218-220, 222, 223, 229, 233-235, 242, 248, 251, 263-266, 269, 272, 281, 282, 309, 310, 487, 489
 Moğolistan 50, 54, 65, 67, 89, 90, 96, 111-115, 129, 136, 139-142, 150, 152, 155-158, 163, 203, 204, 208, 210-212, 215, 216, 219, 222, 225, 226, 243, 290, 309-312, 321, 355, 463, 491, 492
 Mohenjo-Daro 53
 Moskova 50, 82, 85
 Muhammed Emin Han 27, 29, 303, 309
 Muhammed Ferid Vecdi 36
 Muhammed Han 206, 243-247, 249, 250, 271, 272, 300, 485
 Muhammed Harzemşah 190, 208-210
 Muhammed Haydar Mirza 36, 249-251, 256, 271-273, 276
 Muhammed Hudari 36
 Muhammed Hüseyin Mirza 256, 259, 262
 Muhammed Kasım 21, 479, 483, 484
 Muhammed Mirza 242, 250, 251, 257, 259, 273, 276, 278, 288, 292, 295, 298, 299
 Muhammed Murad Remzi 36
 Muhammed Niyaz 15, 410, 413, 431
 Muhammed Sultan 256, 258, 260
 Mukan 120-122
 Mumbay 17
 Muntasır 173, 174, 184
 Musa Ahund 37, 334, 336
 Musa Buğra 169-170
 Mühelleb 132, 133, 143

N

Nabukadnezar 77
 Nanking 370, 395, 472
 Nan-tou-mi 92
 Narin 235, 236, 247, 250, 262, 286, 288, 291
 Nasır İlig Han 185, 186
 Nasr bin Seyyar 148-150
 Nayman 210, 215, 282
 Nedim Vafik Bey 37
 Niyaz Bey 336, 347, 351, 352, 354, 358-362, 462, 463
 Nubra 273, 295, 296, 298
 Nur Ahmed Ahund 409, 412, 413, 416
 Nurahmet Buğra 16, 484
 Nurata 184, 185
 Nusi 189, 205-207
 Nuşirvan 109, 120, 121

O

Oğuz Han 76, 90-92, 94, 95, 156
 Ongluk Han 152, 155
 Oratepe 72, 73, 75, 235, 255-257, 259, 260
 Oraz Bey 434
 Orda Kend 77, 88, 166
 Orhun Abideleri 137, 141, 485
 Orhun Nehri 55, 89, 114, 141, 155
 Orta Asya 33, 34, 36, 37, 45, 47, 59, 66, 73, 78, 85, 135, 138, 150, 165, 216, 217, 304
 Orta Asya'nın Tarihi 34
 Orta Çağ 42, 47, 198
 Osman Ali 415, 416, 432-434
 Osman Batur 19, 482, 496
 Osmanlı Türkçesi 23
 Otrar 210, 212, 220, 239, 243, 254
 Oxus 74, 86
 Oybağ Medresesi 15

Ö

Ögedey 220, 222, 226, 269, 309
 Ögüz 47, 111, 176, 190, 204, 310, 486
 Ömer bin Abdulaziz 143
 Ömer Şeyh Mirza 239-240, 242, 250-252, 255
 Ötüken 89, 119, 129, 150, 151, 155, 482, 487, 488, 491-492, 494
 Özbek 66, 248, 251, 254, 260, 275, 278, 281-282, 285, 287, 291-293, 301, 304, 361, 362, 434, 440-442, 447, 466, 491
 Özbekistan 65, 132, 490, 492
 Özkend 157, 167, 172, 173, 176, 188, 192, 205, 235, 236, 248, 249, 258, 274, 275, 288, 292
 Özmiş Kağan 155

P

Pakistan 19, 483, 488, 490, 492-493
 Pamir 17, 47, 53, 66, 85, 86, 112, 148, 166,
 186, 266, 290, 291, 294, 312, 348, 355,
 487, 492
 Patna 109, 489
 Pechihli 114
 Pekin 157, 203-204, 221, 310, 311, 317, 319,
 320, 323, 326, 368, 370, 481, 482
 Peşaver 22, 108, 127, 488
 Petersburg 82, 85, 168, 195, 366
 Piçan 406, 407, 419, 490
 Pinyin 23, 89, 109, 136, 150, 482, 484, 486,
 488, 489, 493, 495
 Piyalma 336, 340, 341, 346, 359, 411, 412,
 430, 432, 457
 Polat Kadiri 21
 Poskam 329, 346, 413, 431, 438, 452-454,
 456
 Pumpelly 50, 486
 Puruşapura 108
 Puyi 371

Q

Qianlong 311, 312, 317-319, 322
 Qing Xi-huang 20, 90, 91, 161-163
 Qinhai 53, 113, 114, 127, 166, 215, 297, 305,
 463, 466

R

Raşidin Han Hoca 332, 335, 338, 343, 352
 Reşididdin Fazlullah 36
 Roma 71, 137, 140, 216-217
 Rouran 115, 489
 Rus 17, 20, 36, 66, 282, 283, 323, 347, 348,
 353, 356, 358, 366, 367, 377, 378, 406,
 407, 435-438, 449, 454, 456, 460-463, 468,
 471-473, 482, 489, 493, 495
 Rusya 356, 370, 378, 422, 435-436, 438, 439,
 461, 471, 492

S

Sabit Damollam 13, 16, 408-410, 417, 425-
 428, 433, 434, 439-442, 446-448, 451-456
 Sadık Bey 329, 335, 344, 345, 349
 Sadrü'l-İslâm 244-246
 Saganıyan 132
 Saidiye 32, 285, 290, 299-301, 303-306, 309,
 314, 493
 Saidiye Devleti 32, 285, 290, 299, 300, 304-
 307, 309, 314

Saka 73-75, 83, 84, 86, 93, 107, 109
 Salih bin Tarif 144, 145
 Samani 151, 165, 167-170, 172-174, 179, 184,
 198
 Sancu 277-278, 295, 313, 420, 421, 459
 Sarı Nehir 47, 53, 491
 Sarı Uygur 168, 290
 Sasani 117, 125, 137, 140
 Satuk Buğra 166, 168, 169
 Satuk Tekin 166-168
 Savaş Beyleri 15, 481
 Sayram 257, 341, 486
 Scythia 85, 86
 Sebüktekin 170-172
 Sekine Banu 15
 Selçuklu Devleti 187
 Selçuklular 173
 Selçukoğulları 180, 182, 183, 185
 Selçuk Subaşı 170, 171, 184
 Selenga 54, 90, 110, 139, 156
 Semerkand 73, 75, 77, 94, 95, 107, 127, 134,
 136, 143-146, 157, 170-173, 175-177, 179-
 183, 187, 192, 205-207, 209-211, 221, 227-
 229, 232-234, 236, 238-242, 245-247, 249,
 250, 255-257, 259-260, 281, 287, 348, 353,
 492
 Semipalatinsk 166, 251
 Semirçinski 151
 Sencer 189-190, 205-206
 Serig Göl 108, 294, 313, 318
 Seyid Muhammed Mirza 257, 276, 278, 288,
 292, 295, 298, 299
 Seyid Zeyni Dahlan 36
 Sheng 391, 404-407, 418, 419, 435-437, 445,
 449, 460-463, 471-473
 Sheng Shi-cai 473
 Shimizu Yuriko 23, 482
 Sibirya 50, 54, 62, 65, 86, 88, 113, 155, 158,
 262, 274, 282, 283, 312, 322-323, 347, 493
 Sind 53, 107, 116
 Sirderya 54, 73-75, 77, 78, 86, 92, 112, 116,
 130, 147, 151, 166, 170, 179, 184, 186,
 210-211, 213, 220, 221, 231, 232, 235,
 236, 240, 243, 245, 248, 251, 252, 254,
 255, 260, 262, 348, 487
 Sirinagar 21, 273, 295, 296, 484, 485
 Siyenpi 31, 54, 90, 93-97, 102, 111-115, 119,
 489
 Sogd 54, 86, 95, 104, 105, 107, 109, 115, 116,
 127, 130-134, 143, 149, 281
 Srinagar 17, 484
 Stalin 16, 495, 496
 Stanley Lane Poole 36, 178, 195, 240, 485
 Sultan Abdurreşit Han 298-300

Sultan Abdülaziz 356
 Sultan Mahmud 172-184, 187, 199, 253-263, 265, 274, 285, 286, 292
 Sultan Mahmud Han 253-263, 265, 274, 285, 286, 292
 Sultan Mesud 178, 186, 199
 Sultan Said Han 262, 263, 285, 288-295, 297-299
 Sultan Şihabeddin 208, 209
 Sulu Kağan 137, 142-147, 149, 150
 Sumatra 47
 Sun Yat-sen 371, 375, 401
 Suudi Arabistan 16, 19, 483
 Suyuncuk Han 278, 287, 292
 Suzong 152, 155
 Sümer 42, 55, 61
 Sven Heiden 404, 495

Ş

Şah İsmail 274, 287
 Şahruihiye 252, 255, 256, 260
 Şahrüh Mirza 243, 245, 247, 248
 Şaman 60, 62, 109, 310
 Şamu 50
 Şansi 90, 91, 96, 113, 123, 131, 152
 Şarkî Türkistan Milli Birlik Cemiyeti 25, 484
 Şarkî Türkistan Millî Birlik Cemiyeti 21, 25, 399, 479, 483, 484
 Şarkî Türkistan Tarihi 16, 20-23, 27, 28, 38, 497
 Şemi Cihan 243, 244
 Şemsettin Bey 226, 233, 234, 270
 Şensi 90, 91, 96, 112, 114, 155
 Şerif Han 421, 422, 425, 447, 460, 461, 463
 Şeybani 254, 256-262, 274, 282, 285, 287, 492
 Şeyh Devlet Bey 226, 233, 270
 Şihu 334, 354, 420-422, 436, 437
 Şir Ali Han 325, 326, 453
 Şir Muhammed 244-247
 Şi-veğ 62

T

Tabgaç Buğra Han 205, 207
 Tabgaç Karahan 186-189, 198, 207
 Tacik 66
 Tagdumbaş 66, 108, 274, 487, 492
 Tahrân 482
 Taiping 325-326, 329, 494
 Taklamakan 49, 50, 52, 53, 65, 490
 Talas 120, 125, 144, 146, 149, 158, 193, 210-212, 218, 237, 238, 243-247, 253, 262, 263, 348

Tang Taizong 124, 125
 Tangut 127, 166, 199, 210, 212, 218, 491
 Tannu Ola Dağları 96
 Tanrı dağları 49, 52, 151
 Tanrı Dağları 49, 52, 66, 88, 130, 151, 286
 Tarançı 330, 331, 354, 366-367, 437
 Tarbagatay 53, 55, 62, 67, 111, 290, 322, 323
 Tarboğaz 411, 412, 430, 456-458
 Tardu 122-123
 Tarım Nehri 53, 67
 Tarih-i Reşidi 33, 194, 242, 247, 253, 257, 272, 273, 276, 279, 296, 298, 299, 302, 307, 485, 492, 493
 Târih-i Reşidi 36
 Tarmaşirin 223-225, 492
 Taspar 122
 Taşköprü 230
 Taşkurgan 88, 108, 487, 492
 Tatar 31, 36, 54, 66, 91, 93, 112, 115, 140, 449
 Tayangu 210
 Tekiş 207, 208
 Telfiku'l-Ahbar 36, 236, 282
 Tenbel 256-260, 285
 Terken Hatun 187
 Tevrat 41, 60
 Tibet 53, 65, 92, 123, 127, 130, 152, 195, 266, 273, 278, 295-299, 310-311, 366, 486, 487, 489, 491, 493
 Tibet Devleti 127, 152, 489
 Timur Bey 227-243, 247, 253, 264, 265, 270, 282, 407, 414-416
 Timur Sicang 407, 416-418, 424-428, 431-433, 439, 466, 467
 Tirmiz 133, 174, 175
 Tobol 130, 248, 282, 310, 322
 Toğan İlig Han 173, 175-177
 Toharistan 107, 109, 116, 121, 127, 131-133, 135, 143, 145-146, 149, 250
 Tohsi 490
 Tokmak 130, 147, 148, 166, 222, 253
 Toktamış Han 238-241
 Tokyo 23, 482, 484
 Tolun 115-117
 Tomris 73-74, 85
 Tonyukuk 129, 142
 Topa 31, 90, 93, 97, 112-115, 117, 119, 120
 Toraman 116
 Toyın 60-62, 99, 109, 140, 157
 TTK 23, 485, 486, 496, 497
 Tuğluk Timur 225-229, 231, 233, 237, 264, 269, 485, 492
 Tuğrul Bey 182, 184, 185, 187
 Tuğrul Buğra 186, 187
 Tujue Devleti 120

- Tuman 90
 Tımşuk 415, 425, 460
 Tuna Nehri 72
 Tungan 16-17, 66, 326, 330-332, 335, 338-340, 343, 353, 354, 357, 366, 384, 405, 406, 414, 415, 417-419, 421, 422, 424, 427, 433, 434, 437, 441, 444, 446, 447, 449, 455, 457, 459, 461, 462, 465, 471, 494, 495
 Tunguz 112, 203
 Turan 71, 73, 75, 82, 84, 483
 Turfan 52-55, 67, 88, 110, 157, 158, 163, 194, 195, 215, 216, 242-244, 249-252, 258, 260-262, 264, 266, 271, 272, 274, 290, 291, 299-301, 304, 305, 310-312, 317, 321, 323-325, 327, 329, 332, 334, 337-338, 353, 354, 356-359, 361, 365, 366, 369, 380, 392, 405-408, 415, 418-421, 424, 425, 431, 432, 434-436, 439-445, 465, 487, 490, 491
 Turgun Almas 21
 Turug 52
 Turuşka 75, 83
 Tutluk Savaşı 275, 287
 Tümen 247, 266, 271, 273, 276, 296, 493
 Türgiş 31, 129-131, 136, 137, 142, 146, 147, 150
 Türkeş 31, 129-131, 136, 137, 142, 146, 147, 150
 Türkiye 16, 17, 19, 21, 23, 27, 28, 198, 216, 356, 380, 381, 409, 434, 439, 482-486, 491
 Türkiye Türkçesi 486, 491
 Türklerin Anayurdu 31, 47
 Türk Tarihi 54, 282, 484, 492
 Türk Tarihinin Ana Hatları 36
 Türk Tarih Tetkik Cemiyeti 36
- U**
- Ubeydullah Ahrar 252, 253
 Udun Hanlığı 88
 Ugrak 165, 168, 190, 490
 Uluğ Bey 243-248, 270
 Ural 47, 53, 97, 115, 322, 323, 492
 Ural Nehri 47, 115
 Urumçi 18-19, 22, 55, 78, 88, 150, 157, 169, 323, 324, 327, 329, 332-334, 337, 338, 353-357, 365, 366, 371, 375, 377, 379, 384, 386-390, 392, 394-396, 406, 408, 419-424, 427, 434-437, 439, 457, 460-462, 482, 494
 Uşşaktal 88, 319, 333, 354, 431, 465
 Utbi 37, 177-179
 Uygur 15, 19, 21-23, 31, 55, 58, 59, 66, 76, 78, 90, 97, 109, 119, 136, 142, 150-152, 155-159, 165, 166, 168, 169, 181-183, 186, 190, 196-199, 205, 211, 218, 219, 221-223, 234, 242, 269, 290, 318, 321, 481, 483, 484, 487, 488, 490-496
 Uygur Devleti 31, 150, 152, 155, 156, 165, 166, 487, 490
 Uygur Kağanlığı 152
 Uygurlar 58, 110, 114, 155-158, 169, 181, 201, 215, 217, 219, 242, 286, 290, 301
 Uygur Türkçesi 22-23, 481, 483, 488, 492-494, 497
 Uzun Hasan 256
- Ü**
- Üç Efendiler 18, 482, 483
 Üç Elig Baga Tarkan 130, 131, 136, 137
 Üç İl 156, 190, 235
 Üçturfan 194, 291, 305, 332, 444-446, 462
 Üveys 244, 247, 270
- V**
- Vahan 108, 274, 291, 294
 Vang 414, 424, 425, 432
 Vasudeva 111
 Vima Kadphises 8, 104, 105, 107, 108
 Volga 47, 85, 86, 91, 121, 137
 Vusun 88, 91-93, 95, 101, 102, 104, 105
- W**
- Wade-Giles 23, 150, 484, 490
 Wei hanedanı 114
 Wu-huan 90, 93-96, 114
 Wu Ti 93, 94, 101, 102
- X**
- Xenophon 73-75, 82
- Y**
- Yahudiler 41
 Yakın Çağ 42
 Yaksart 73
 Yakup Bey 12, 331, 335-343, 345-367, 369, 401, 494
 Yakup Buğra 481, 482, 483, 484, 496
 Yama 156, 203, 204, 283
 Yang Tongling 378, 379
 Yang Zeng-xin 15, 384-395, 435
 Yarkend 16, 67, 88, 91, 102-105, 108, 110, 117, 127-128, 130, 151, 153, 157, 165, 168, 205, 216, 219, 234, 240, 250, 251, 253, 258, 270-279, 285, 288-294, 297-301, 303-305, 313, 318, 323-325, 328, 329, 334-338, 340, 341, 345-347, 349, 350, 353,

- 360, 361, 409, 411-418, 425-431, 439, 441, 447-457, 460, 462, 463, 494
- Yayık 47
- Yedisu 54, 111, 112, 115, 130, 151, 184, 190, 222, 234, 243, 248, 251, 253, 261-263, 269, 270, 285, 286, 288, 289, 291-293, 318, 321, 329-331, 354-356, 366, 367
- Yeni Çağ 42
- Yenihişar 16, 276, 277, 288, 306, 329, 332, 344, 345, 418, 425, 427, 440-442, 446-448, 451, 452, 463, 482
- Yenisey 139, 156, 203, 204, 283, 322
- Yeşil şehri 229, 259
- Yezdicerd 125
- Yi-Lie 207
- Yolbars 79, 302, 357, 421, 445, 460, 461, 463
- Yollug Tekin 141
- Yontma Taş 43, 45, 49
- Yulduz 240, 241, 437
- Yunan 69, 71-74, 82-84, 88
- Yunnan 53, 326, 329, 357, 494
- Yunus Buğra 21-23
- Yunus Han 247-253, 272-274, 285, 485
- Yurunkaş 351, 492
- Yusuf Bey 182-185, 187, 188, 276, 277
- Yusuf Can 434, 442, 447
- Yusuf Has Hacib 18, 193
- Yusuf Kadir Han 171, 173, 175, 176, 180-182, 186, 189, 194
- Yüeci 91-93, 104, 105, 107, 109
- Z**
- Zarif Kâri 456
- Zava 339, 341, 342, 359, 411, 412, 429, 430, 457-459
- Zerefşan 54, 281
- Zeynep Buğra 22
- Zhang Qian 86, 93, 94, 488
- Zhao Hui 311, 312, 317-319, 321
- Zhao İmparatorluğu 97
- Zhao Po-nu 101
- Ziyad bin Salih 149, 150
- Zo Zung-tang 357-359, 365